

מסע

אבן שמואל

חלק ראשון

שני מכתבים מועתקים מכתבי האב"ד ר' אריה ליב
בהרב הצדיק ר' שמואל זל"ה פרומקין. אשר
כתבם לשלוח אל מיודעיו אשר באדעסא. המכילים
בתוכם שרד קדש ואמת מכל אשר ראו עיניו בירושלם
ובחברון, ומפיצים אור בהיר באיזה ענינים הנחוצים
לדעתם על איכות האדמה בפרט, ועל אנשיה בכלל,
אשר מתוכם יתאר הקורא טבעיות הארץ הזאת כמו
יהיה בתוכה ויעבר בה עם הכותב הלז, ואנחנו ראינו
כי טוב להפיצם בישראל בכדי לזכות דורשי שלום
ואמת משלום ציון וירושלם

תחת ממסלה אלונינו המלך הרחמן שלטאן עבד א עזיז יר"ה

ע"י הרב המדפיס וכו' מהר"ר ישראל ב"ק ה"ו

על מכבש הדפוס משאלת השר משה מונטיפיורי ה"ו :
ולאשתו שרת יהודית חננ"ה :

ירושלם

פעהק תובב"א

בשנת תרל"א לב"ע

מכתב מהרב המו"ל להכותב דברי המסע הזאת .

שלום לידידי ... מוהרא"ל פרומקין נ"י .

מכתביו השלמים לאדעססא נתכבדתי לראותם ע"י ידידנו הרב וכו' מהו' בן ציון שלעז נ"י . והגני מחלה אותי להדפיסם על ידי ולהפיצם בישראל וידעתי כי יפיק רצון רבים ושלמים אוהבי דבר אמת אשר לא יבטחו רק על דברי אדם כמוהו אשר ראה לפזר הונו רק לראות את הארץ הטובה ולא לאכול מפריה ושלום . ידידו ישראל ב"ק

מענה מהכותב בעל המסע . אל הרב המו"ל .

ידיד יקר ! . .

זה קרוב לארבעה שבועות אשר אנכי יושב פה בירושלם תוצ"צ ורבים אשר ראו המכתבים ההמה והפזירו כי להפיצם לאור עולם ולא נעתרתי לשאלתם כי גם אחרי אשר יתקן הכותב את כל חסרונותיו ישאר עוד החסרון היותר גדול באמור עליו : „כי מחבר הוא" לולי אשר יקבל הבעה"מ באהבה . אהבת המחיר או אהבת הכבוד הבוז אשר ידמה ושניהם רחוקים ממני כידוע ולא יתחשבו לפני יסורים של אהבה, ומכתב מעלתו הגדיל לעשות כי אעתר לדבריו בעבור סבה חדשה וידועה ואולם ידע מעלתו כי מכתבים ההם עוד רק „מכתבים" המה המפיקים רק רצון איש אל רעו ולא כתבים מוכנים להדפסה אשר לזאת אנוכי נוטל את הטורח הזה עליו לשנות בס ולהחליפם כרצונו וידעתי כי גם המבקרים צדק לא יחפשו עלי חסרונות כ"כ בעבור קוטב מגמת המסובצת על כן האמת ושם „מחבר" אין עלי ואיני מקבל גם את אחריותו וביחוד כי אני מחוץ לביתי וטרוד אנוכי רק לראות ולשמוע מכל הגררה והגשמע ואיני נותן דעתי ליפות את הלשון והמליצה : פה ימצאו רק הרגשת קודש אשר התעוררו בי בלכתי בדרך וברחובות הנרשמים לי תיכף בעץ עופרת על פנקס קטן אשר המכתבים הלא מועתיקים ממנו, פה ימצאו ציוני כל המקומות שדרכתי מכין צמדה ובמנין כפי מה שהם פה יקראו ציוני הקברות אשר עוד לא העתיקם אדם עד היום הזה . ומנהגי ספרדים ואשכנזים אשר ראיתי לדעתם . ושלום . אריה ליב פרומקין .

ירושלם עה"ק תו' יום א' ט"ז אייר ה'תרל"א לב"ע

ישאו הרים — הררי ציון — שלום למיודעי ה"ה . . .
תושבי עיר אדעססא יע"א .

משה גיא חזיון !

גיא אשר עיני כל החושים נופיות עליה , גיא שכל עין נופיה עליה לא תדע שבעה , גיא אשר אבניה ברזל ומהרריה תחלוצ נחושת , וכל לב הבא בתוכה נקשה כאבן וכל רוח נחושה ימם והיה למים , טללי ברכה יורד עליה ממעל ואגלי דמעה יניף עליה כל עין חוזה אותה ממטה , גשם נדבות אשר תדמע כל עין לא אך דמעי גבון מכאב לב אך גם דמעי גיל , דמעי אהבה כחתן המתרפק אל לב אהובתו , וכבן יחיד המנושא בזרועות אם רחמניה אשר לא ראתהו מימים כבירים , מחזות נעימות ויקרות יתלצו לנגד עיניו . מחזות אשר לא שערס מימיו , ונעימות אשר לא טעם כן מעודו , שם יפקח עינים ולבב כאחד , לבבו עוד יקשוב את זמרת יה וסירי ציון עלי הגיון בכנור המנלחים בבית ה' , ועיניו הה ! תביטנה שממות עולם ודומית מות שוררת על ארמון ה' . לבבו עוד יראה סוד קדושים על גפי מרומי קרת , ובני ציון היקרים מופיעים ביפי תארים כנוגה כוכב השחר הכלול בחינו והדרו , ועיניו מה יראו ? ותמונת מי תתלצ למולם ? שטטת קדר וערב , יפי תארו , ונעימות מדברו , מהלכו הנקי , וחכמתו המרובה , לב מי לא : תדמע ועין מי לא תבכה ? אם אבן מקיר תזעק : „חנוני ! אנכי אבן ישראל" וכפים מעץ יעננה „הה ! אנכי עץ אפרים" אדמה מתחת תעיר חמלה , ושמים ממעל ישאו קינה . ונפש האורת הישראלי חיפה לבבו אם יזכור כל אלה ואן רוחו אם יביט עליהם ?

לא נפלאת היא מעתה לעינינו אשר מי התלאות הרבות לא כבו עודאת אהבתיש לארץ מולדתינו „ וימים כבירים לא נשו את זכרונה

מלבבנו

מלצבנו, עם כל התלאות אשר מצא אותנו בארצות פזורינו מאז אשר נפרדנו ונתקנו משמי אשרינו עם כל נהרי נחלי דם ודמעה אשר הורטבה אדמת ציון ציוס אשר הועלו אצותינו נוחי הארץ ההיא כליל על מזבח אדמתה לשם ה' עוד לא נפרד קוי אהבתינו אליה, יען מה? יען כי רוח אחד תחיה אותנו ואת הארץ ההיא וברית אחד ברת ה' לשנינו. עלינו אשר לא נשבת מהיות גוי לעולם ועל האדמה אשר לא יושבת זכרונה מלפני ה', וגם היום גם אחר אשר צמקה לשד שמנה ואפס מיץ חלבה עוד תנעם לאלפי בני צניה לחצוק גוש עפרה ואדמתה ורשפיו יהיו עוד רשפי שלהבת ים

בן נראה בפליל יום יום אלפי משפחות שונות גם מאלה אשר חלק אין להם בציון ולא נחלה בירושלם, ובכל זאת יגהרו אליה לראות את צבי תפארת ישראל קדשו ומקדשו, וכן נחזה רגשות עם ישורון החובב את האדמה השוממה הלזו גם בארץ פזורו גם בעוד אשר רגלו עוד לא דרך עליה, אם יאכל, אם ישתה, אם יישן, אם ינוח, בה כל מעיינינו וזכרונה קדש לפניו. אם ישמח יעלה אותה על ראש שמחתו, ואם יאבל יעורר אבלי ציון, ואיפה לקח את הרעיון הטהור הלז? ומדוע נעמה לו הזכרון הזה להושיט מארץ מרחקים קוי אהבה על עצמות יבשות על עפר ואבנים? הוא הדבר והוא האות כאשר דברתי כי סגולה מוטבעה בלב הארץ ההיא לקבץ אליה לבבות אנשי כל הארץ, כאשר תקבץ הגקודה השירפת את קוי השמש הגפולים בכל פינת הזכוכית המלוטשה, וכמקום מים המקבצת כל אפיקי הרים, תל תלפיות היא ואליה כל הלצבות פונות ובחוכה המה מעולפות.

אך זאת לפלא בעיינינו אשר עם כל המפריעים והמונעים אשר לחמו עם רעיונינו זה והללימו להשביט זכרו מאתנו, עוד ישוב לפרקים לאור בעוז כמו והוד תפארתו, זאת כחידה סתומה היא לפנינו, כאשר ידוע צפתות האלה כי עמל החיים וטרדת המסחור, רוח החי הנושב בקרב בני דור החדש לא

לא ירפו אף רגע מלחוס בהרעיון הנשגב הלז ולהזר אותו כדורי
 אש יורו עליו מכל פנה וקלעי רובה מכל עבר, ולא ליום ולא
 ללילה, ילחמו אותו מלחמת תנופה אף ימים ושנים מרובים
 ידמו לבלע זכרון נחלת ה', לחמו אותו וכמו יכלו לו לגרש את
 רעיון קדש זה מאתנו, ויפתונו לחבוק זרועות נכריה
 כמו גוחינו מרחמה, ובלב תמים נפתנו לרעיוני טורד אלה,
 ובנפש שלם יהיה כל איש מאתנו מקנת כסף מכספו אשר
 קנהו לאדון עליו, ומזהבו אשר מכר עצמו בעבורו, מנוחתנו
 ושמחתנו אשר נקוה להגיע במבחר חיינו, תדמה למנוחת השור
 בלחכו את ירק השדה תחת עול סבלו אשר נטל עליו אדונו ליום
 תמים, כן יום תמים נאבה להתמכר לעבודתנו, ועד הנשף
 לא נבא ב'ית, אך בבלי משים ננפש בבואנו אל בית אחת הרקמות
 בקחתנו חלת לחם או מעט יין ונשמת בו, זיקאהבתינו הדבוק
 עוד לארץ מולדתנו, הה! עמומה, קרה כגליד וככפור, אין
 עוד בנו אשר יחרף לחשוף זרוע תפארת אהבתה לעיני ההמון
 או לבטא אותה בשפתיים, כל רואה כל מתבונן אודותה יאמר כי
 ניר חיים אין עוד בה, מתה היא ויחשביה למתה, ויחשוב עוד
 כי שאר אין עוד לאיון וזכרון לירושלם, ובכל זאת כל איש
 ואיש מאתנו יודע בלבבו כי לו יווייר רגע אשר ינפש מעבודתו
 הקשה אשר נשא עליו יד המחסור והזמן, ולו ירף מדאוג גם
 דאגת יום מחר, אם לא ילא כברק חץ אהבתו זה, אם
 לא יופע בכל מפני רוחו וגוויתו תשוקה עזה ואהבה נפלאה
 להסתופף בהיכל ה' בארצות החיים

בן תמיד לנו הנסיון מכל האנשים מעת אשר קרת השיבה הלבניו
 שערותם וחוס תשוקתם וחמדתם המדומה הרפה רגע, גם
 לבדם לבשתה קדש ועז רעיון זה פרץ בתוכם בחזקת היר, לקדש
 את ימיהם הנותרים ולעבוד את ה' בעיר הקדש בירושלם,
 והסיבה לזה מפני כי מעולם לא נדעך עוד רעיון טבעי זה מסתר
 לבדם. אך נאלץ היה לסגת אחור ולהסתר מפני המון הטורדות
 אשר סבוהו ורבת המחסורים אשר כתרואו.

ומעתה

ומעתה לא יפלא בעינינו על החפץ אשר נראה לפרקים לאחד מחבירנו בעצם מבחר שנותיו שתתפרץ בלבבו חמדה עזה לנסוע לעיר קדשיו, חשוקה נפלאה אשר עוד לא הורגל כמוה בשום מעשה ומסחור, ואהבה נעלה ומופרזה על המדה אשר לא חשף כן גם מול רעייתו וילידי ביתו. אנחנו — וכל האנשים הישרים בלבבותם אשר האמת נר לרגלם — לא נתמה על החפץ ובדק נאמר: יד האהבה עשתה זאת, ואצבע אלקים הראתו כל אלה, ויאמר: „לכה וללח" ! זאת חקרנוה כן היא וכל מודה ע"ד אמת יודה גם לדברינו וכל מתעקש יתעקש גם צמו, 'כדבר המלך החכם שהתפלא ואמר „מיסר ציס לא יוכלו לכבוש את האהבה ונהרות לא יטפוה" ועם כ"ז „אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוו יבזו לו" ?

הוא הדבר והוא המשא אשר אנכי נושא גם על עצמי, אחס אהובי הלא ידעתם אותי כי לא איש דברים אנכי לזרותם לריק, ולעשות שקר בעצמי, רחוק אנכי מהתפעלויות נמהרה או הפלגת דברים בלתי מוזקקים. ומתן אנכי ת"ל בכל מעשה או מפעל אשר תלא מתחת ידי, וביחוד בדבר הזה ידעתי כי לא תחשדוני כי לא אהבת כבוד תקויתי ולא לכבוד כסף מגמתי. אך חסד אל הוא אשר סמכני, ושביב אהבתו היקרה הגלפן בקרבי עוד מימי עלומי היא אשר שלחה עוד את קויה אלה האחרונים להופע על הדר השרון והכרמל, רוח אלקים הצובה הגמני עד בואי אדעסאה וימינו סמכתי בכל הימים אשר ישבתי שמה לבל ימוש זכרוך ציון מלצבי, ולבלתי ימחק מותם שמך אשר תרתת בי — ירושלם! גם שמה התנוסס רוחך בי ציון! כי יום יום דפקת על פתחי לבי. רוח חיים התנוץ מבין ליקהת רגביך אשר קומטו זה קרוב לאלפים שנה. ורוח חן פרשת

פרשת — במראה דמיוני — על הררי שמך ממעל .
שמה הראיתי את הנניף העהור—הוא נשמת אבי מורי נ"ע ,
אשר נשאתיו על ראשי לגאון ולתפארת — ואתה שבצת אותו
בין יתר אבני נזר המשובצים במצחר הדרך בין ההדסים השתולים
על ראש הר הזיתים ומשם קרני אור ורעיוני רצון שלומים גם
אלי למען ארוה בפלג דמעוטי מקום מנוחתו , אלה הם הרעיונות
אשר הלהיבו את לבבי להסתופף בחירות אלקים וזה הוא
הזכרון אשר נהלני את כל הדרך אשר הלכתי מאז נתקו כפות
רגלי מעיר מגורי ומארץ מולדתי עד בואי אל עיר האלקים
אל קרית מלך רב אשר לשמה ולזכרה תכלה נפשי ולבבי .
ואתם יידיי ! הנני לקיים כעת את אשר הבטחתיכם בטרם
נסעי לשלח בכל עת הפאסט דברי המסע עם כל אפניה בפרט .
הא לכם העתק מהרשום אתי בספרי הקטן אשר רשמתי
בו בעץ עופרת בכל הדרך אשר הלכתי מכל מראה עיני ומחזה
לבבי כל הרעיונים אשר התחלפו בי בעת ובעונה הזאת
רעיוני גיל וחדוה * תוגה או עלב הכל מכין כפי הרעיון
והמעשה אשר מלאני * וידעתי גם כן כי באיזה מקומות יהי לכם
לפלא אהבתי החזקה והתפעלות העזה לארץ קדשינו אך חי האמת
כי סגולת האדמה תפליא למשוך אליה קרב איש ולב עמוק, ולגודל
חביבותי אליכם אתאר לכם בשרד אמת בכל מכתב אשר יצא
מלפני אשר אקראנו שם מיוחד כפי הענין המדובר בו *
ובשם כולל קורא אנוכי לכל המכתבים ההמה בשם משא אבן
שמואל (ר"ת אריה בן שמואל) למען יהי לי המסע הזה לזכרון
קדש — בכל עת אשר אפתח המכתבים ההמה — מנשמת
אדוני אבי מורי הנדיק נ"ע . אשר מידו ובעבורו הקדשתי לי את
המסע הזאת . ומכתבי זה יהיה לכם אהובי לזכורת אהבת נאח
מידי . ולי יהיה לזכורת קדש מן כל הרגעים הנעימים היקרים
לי מכל מחמדי תבל — אשר זכיתי לבלותן על אדמת קדש
ולע"ע במכתב הזה הגה כתוב לפניכם את כל מסע דרכי אל עיר
האלקים

האלקים אשר נקצתיו בשם „מחזה הלבנון“ . וצמכתב הבא
 אי"ה אקוה לסדר לפניכם את הרשום אתי מכל הקדמוניות אשר
 התבוננה בם עיני מאז שצתי בירושלים זה שבועות שלשה .
 הררהי נחליה מגדליה ושעריה את אשר בציון ואשר בהר הזיתים
 (ציוני הקברות מהקדושים הטמונים שם היותר נכבדים ויקרים
 אלינו) את כל אשר ראתה בחצרון ובנותיה ובירושלם ובצנותיה .
 הרבה ראיתי וידעתי ת"ל פה . ועוד אקוה אי"ה לראות ולהתבונן
 כפי כח האפשרי אשר אקוה לתארם כלם בשרד אחת . ועוד תקותי
 חזקה לה' להתחקות גם על שרש בני ציון ותיקרים . מנהגיהם
 ודרכיהם . מעמדם ומצבם המוסרי והרוחני . החצרות הנמצאות
 בתוכם והדברים המועילים הנמצא עמדם . ואם אמנם כי המלאכה
 הזאת לא קלה היא לפני וגם לא ליום ויומים . ומי הוא אשר
 יתברך לבחון לב אנשים ואת הנשון בפנימוותם הצלתי נגלה כי
 אם לה' לבדו ? אך אמנם אדם אנחנו . אבל כפי כח שכלינו
 והשערתינו נתן לנו רשות להתבונן ומחייבים זה . לא עלי
 המלאכה לגמור , אבל לא בן חורין אנכי להבטל ממנה , כי אדמה
 אשר אנוכי מן המעטים — ואולי מן האחדים — הנוסעים
 על אופן הזה בלי פניה ותגמול . ואשר ירימו מכספם נדבה
 רק לחזות את עיר קדשינו . ושתים המה התועלות : האחד כי
 עיני צ"ה לא צרה בשום אדם מהביט עליו מבט ישר . עוד לא
 נהנתי ולא אדמה להנות מאנשי ירושלם . ובשגם כי אנכי הוא
 אשר מימי גודלתי על ברכי ת"ח אשר עיני לא תזר את
 חכמתם . והתאבקותי זה קרוב לג' שנים מאז שצתי בארצם גם עם
 המשכילים אשר לבבי לא ירע בהשכלתם אם אך רוחם לא זרא
 עמדם . משבח אני גם את החכמים גם את המשכילים אם אך
 מכוונים המה על כן האמת והאדק . ולזאת ידעתי גם התועלת
 השני אשר יביא מבטי זה . כי כל שומע דברי אלו לא יתעד אותי
 למשקר או למשוחד כאשר יסכינו בני חוץ לארץ למשוד את כל
 השב מא"י וימאנו לתת אמן במו . ולזאת עלי המנוה לבקר אחר
 דבר אמת ולידע כפי כוחי ותבונתי הדלה . ואולי אוכל להתיר
 איזה

איו שאלות מדיניות אשר ישאלו בני חו"ל ואבוא עד תכונתן .
קטן וגדול שוין יהיו לפני . לא אשא פני איש ולא אבזז לכל אדם :
גם לא אפליג לכל דבר . רק אך את אשר יורינו השכל והאמת
אותם אישים אי"ה בפי עמי ואותה אדבר . ואם אשגה לה' הסליחה
כי שגיאות מי יבין . יבוא גם אחר אחר ויחקור גם את דברי
ואשר יהי' עס פיו אותם ידבר הוא . והיה שלום כחפץ
ידיכם המזכרכם בשלום מקרב ולב עמוק . אריח ליב
באמ"ו הרב הצדיק מוה' שמואל זל"ה פרוסקין :

מחזה הלבנון

עוד לא האיר הבוקר ליום כ"ג ניסן התרל"א לב"ע . ושמורות
עיני אך מעט התעוררו מהשינה המתוקה הנסוכה עליהם
ואך מעט אשר החלפתי את כוחי בהנפשי מעיני הדרך מכל
הימים אשר אנשא על האניה זה ימים שלש עשרה מיום עזבי את
העיר העליזה אדעסא . ואלפי רעיונות עוד יפעמו בי כחלומות
זכות ונעימות אשר שכלתי בהקיץ ברגש קדש בימים העברו :
זכרון ציון וירושלם מול זכרון אדעס ובנותיה . רגעי קדש אשר
אקוה לבלותן על אדמה טהורה מול השנים המרוצים אשר בליתים
בלי חמדה , מחזות קדש המפיעים עז וחדה כאחד לשמחת לבב
מול המחזות המרובות אשר ראיתן עיני מיום האלדי לראבון נפש .
סער גדול התלקח אז במראה דמיוני ודמות מלחמת תנופה לחמו
ברוחי אלה מול אלה באופן נורא , בין כה וכה בליתי את הלילה
ההוא אשר למצער נפשתי בה מיגיעי ועיני דרכי אשר אדרוכה
זה ימים כבירים , פחד ועונג ששון ותוגה יהליפו משמרתם בי מרגע
לרגע ונפשי העיפה שוכבת ומצטת בעין חרד על כל לבאו' הרעיונים
האז באין אונים לקרבאו לרחק , עודני שוכב בחיק הרעיונות ההמה
ועיני עוד לא פתחו סוגר עפעפיהם והנה קול איש מדב' את רעיו
התראניה עיניך את חוף הלבן האוא" ? הוא הר לבנון ! „הלבנון" ?
שאלתי בפעמון לב אשר הקיאותי בו „הלבנון הוא החוף הלוה" ?
ורגלינו

ורגליו חיש תדרוכה פליו. ? „ כן " ! ענני בעוד חלי שעה הגנו
 חיפה " חיש לבשתי את בגדי ורחלתי את ידי ופני ועליתי על מרומי
 האניה ובעץ חרד השקפתי על הררי הלבנון על זיתיו וברושי אשר
 בשמי עזן יפוח רוח חיים מקרבם ועל ענפיהם הרעננים
 והרטובים. בפעמון רגש קודש ועוגג באט חיפה וציד לא שהינו
 שם כחלי שפה ורב החוצל לוח לנסוע וע"כ לא יכולתי לרדת
 העירה, נפשי התבוננה בכל הדרך ההוא על הלובן הלח הפרוש על
 גל ההר ההוא ופיני פרטו דמע אהבה בזכרון שטת קדומים יוקר
 הטהרה והקדושה אשר חפפה שם בשכון עוד על גבולם שבעי
 אבותינו דן ואשר זבולן ויששכר אשר כפות רגליהם
 דרכו בה וגיוס הטהור עוד עומן בחוכה. מרגע לרגע
 השתנה לבבי ופני עמדה ועל לחי — מבלי משים — פרטו
 דמעני גיל ויגון ¹⁷ כאחד. כשעות שמים אחר הצהרים נשקפו
 לנגד עיני הררי יפו המתנוססים ממעל לצבע התכלת המכסה
 את הים השמש ילא בגבורתו וקוי אורו נפולים לרצבות לכל
 רוח פה על הים קוי ברכיו מלטטים ומתראים מבין משברי
 מים המתגעשים ברגש טרא, ושם על החוף יתנוולו אלפי אור
 מחלקי האבנים הספיריים במאור פניהם המבהיק מול פני המרסה
 המצטת עליהם. רוח חזק החל אחר כן לישב באופן יותר נורא
 ומשברי ים גברו למאוד. אבל עוד לא נדמו כמשברי לבבי אשר
 הסתפרו אז בכל אפיקי עורקי, ברעיון חודר לב נוכרתי מאמר
 רז"ל „ דוכתא דמשה ואהרן לא זכו אליה אנא מי יימר דזכינא? ¹⁸
 ולבבי ספרה עוד את הרגעים המתמהמים עוד בטרם אקרב
 אל העת אשר כפות רגלי ינתקו לצעוד על אדמת קדש. הוא
 העת אשר חמדתי בכל לבא חלדי ורגעי חיי היא הרגע אשר
 על מוצת תקותה הקרבתי את רוב ימי נעורי והוא המקום אשר
 אקוה להתהלך בו לפני ה' בארצות החיים חיי רוחי וגשמתי יחד.
 האמוני אחי כי עוד לא האמנתי כי בדברי את הדברים האלה
 במאזני-רעיוני, אך זכות אבותי הם אשר נתנו מסעדי תקוה בלבי
 ואשישי צדקותיהם אשר הקריבו כל רגעי חייהם לשם ה'. המה
 אשר

אשר ממכוני לאמר: כי יקריבו גם את רגלי הפעם לעמוד על אדמתו ולהסתופף בהיכל הדר גאווה.

פה חלפו רעיוני טוהר על פני. ואללי מחשבות קדש גברו על מחשבות לבי העמוסים אתי מיני בטן ואומר. פה רומי עמוד! פה הרגע והחליפה מורשי לבבך אשר חדרו בקרבך מאז היותך על "אדמתך", והחליפה אתם גם שמלותיך אשר נגואלו מטעם הילדות וענני השמירות בכל הדרך אשר דרכת. כי לא זאת עוד בדרך הזה מתמול שלשים שם בדרכך על אדמה לא מטוהרה גם — סביבך לקחו את רומך ובגד עדים היו כל לדקותיך ופה שער המלך אשר אין לבוא בו בלבוש שק, שם בקשת הכלחחך ממקור לא נאמן. ממעין דולל רפש וטיט ומטחתך קיית במנוחת תהום רבה בבואו אל החוף. ופה על אדמת אלקים פה מקור ישראל ואשרם אושר עולם מי לך איפה לא יניח אם תשאב גם אתה את מימיהם לתשופת עולמים. שם רעשו אופני רומך להדוף פגעי זמך כרעש גלגלי האניה אשר יהדושו מי מזולה. ונפסך לא קותה לנוח אך בסגור עפעף חיך בבואך אל חוף ימך כאשר לא תקוה המכונה להנפש מעבודתה כי אם בכבות שביני אשה האחרון בבואה אל החוף. ושם הלא שקט, הלא שאנן מנוחת עדי עד. רחלי גא הזכי ושכחי ראשונות וקדמוניות. והשיבי לב טוהר בקרבך ורוח נכון בתוכך ודעי נא את ערך הרגפים האלה הספרות לך ברגעי חיך לשקלם בשקל הקדש ולהימס תרומה לשם ה' ולקדוש אלקי יעקב.

האניה זאתה יס. ומשברי ים רעשו בקל אדיר אשר לקל שאונם תחרשנה אונים, גליו יפרונו ישטופו כמו ידמו לבלוע חד את חד והאני' עמהם האניה תקעה את העגין בלב ים וסירות דוגה עם אניות קטעת רבות נתראו לעינינו כנקודות קטנות מתבוללות בקף המים הבאים לקדם את פנינו להביאינו העירה. בלב מלא — פחד עמדותי משתאה על משחק הגלים הטוראים האלו אשר לקחו את עמדתם רק פה בשפרי יס. להתקף על כל הבא אליה ועל כל היצא ממנה. כמו שמה להם

להם לחק מאז התגעשו זה יותר מאלפים שנה לפנינו מול הנביא
 בן אמיני, וכרתו בריתם זה עם חוזה בצרחו תרשישה. ואנוכי
 עוד לא נסיתי בזה מעודי. עכ"ז התחזקתי וחבשתי לי את
 מלתחתי ויתר כלי המפוזרים על האניה עדי היו לאחדים בידי.
 עוד לא עברו רגעים אחדים ושעטת הערבי וחקו הנעים נשמע
 מעל לאניתינו. ותכן לבבי כי האניות הקטנות הגיעו אל ספינתנו
 וקרינות עין הערבי הלז ונעימת מדברו ירמוזון להביאנו העירה.
 ובכל זאת לא נפתיתי לדבריו עד אשר דברתי דברי עם רעי לנסוע
 יחד עמהם. אחר עבור חצי שעה שכרנו אניה קטנה ונחל מלחמת
 תגופה מול הגלים הסוערים עלינו. לפלא היה מעשה המשחק
 הלז למראה עינים אבל לא למראה לבב. למראה עינים נדמינו
 עם אניתנו כנקודה קטנה המתנשאת על רוס ערפל
 ודורכת על צמתו אחרי אשר נללה כעופרת במים
 עזים. ובמראה לבבינו ידענו כי נחוגה וננועה כשכור וכל
 חכמתנו התבלע. לולי חסד א. לולי רחמי המרובים אשר נפשינו
 נשואות להם וחיינו תלויות אליו מנגד. ובלב תמים ששכתי שיחי
 לה' אשר קוייתי להביט עוד את היכל קדשו. כערך יותר מרבע
 שעה אשר התאבקנו יחד את הגלים האלו וחמד אל הביאנו אל
 הנמל. ויהי אך נתקה כפות רגלי אל היבשה השתחוותה לבבי
 ברגש ק"ש אל ה'. ועיני אותה לנשק את אדמתו ולפרוש איה
 כפי ידידות בחק הטועד "לכל ידיד השואל בשלום אחיו לולי
 הערביים אשר פרצו מסביב כשטף ים. אשר השביתו את עוז
 אהבתינו מבלי הראות החוזה

אחרי כלה השוטר את מלאכתו לחפש את כלי צבית המכס
 פניתי לי אל בית מלון עברי אשר הוליכני מהחוף
 ואנפש שם ביום השבת. תשוקתי חזקה מרגע לרגע לאהבת ארץ
 הקדושה ולא נתנה את כפות רגלי לנוח. ולכן הלכתי אחר
 ההרים לטייל בחברת מריעי אל מקום הגנות והפרדסים. תפוחי
 זהב ופרי הדור שזולים למרבה, כפות תמרים. ברותים. עלי
 בכאים (תותים לוחית תולעת משי) תאנים וזתים למקביר.

כפות

כפות בעת שקמה (קאקטוס) פכות ורחבות יגדרו . מזה ומה
והדרך בתיך . בעברינו נשבה רוח לא חרישית ותפח באפינו נשמת
חיים מבשמי הגנות ההם המפיקות רוח טוב לכל עובר . יקר
הי' המחזה הזאת לפני כי מעטים המה כרמים כאלו להמלא
באירופא .

עם כל הנועם והיקר אשר מצאני הדרך חזה לא נשיתי בכל
זאת כי על אדמת קדש תצדנה רגלי . אותו הגיל והחדוה
אשר הרגישה לבבי דרך עברי אין בכח קסתי לזייר . וגם לשוני
קצרה מהביעו .

משם באנו לארץ משור וברוכה מלאה מפרי חטה ושעורה .
ומראה גיל . מפוזז ממראה ירקרק מרהבת העינים אשר
על פני כל הצקעה ההיא . עוד לא ראיתי כמות אף בארץ
רוסיה הברוכה . נפשי מלאה חדוה וגיל . ושפתי רחשו תודות
אלף לבזרא עולמים ומדי דברי אמר לי האיש הנלוה לחברתי
„התדע ידיד כי על אדמת ישראל תצד רגליך כעת " ? „כן
ידידי ! עניתי אדמת ישראל היא ולאחרים תשא פריה " ? „לא !
לא ! „ ענה כמשתאה עלי אשר לא בנתי לרעו . „אדמת ישרא
היא והם הנושאים את עלמותיה בעבור כי מקנת כסף הוא
לאחינו הנסיכים אשר בפארין בעלי כל ישראל חבירים י"ו .
בנפש כמהה נשקתי את אדמתה ועל לחיי נצבו שני רביצי דמעה
אשר הוצאתים מששון לב כי קטן הייתי מהכיל סערת רוחי זאת
בקרבי . „האח ! אמרתי „עוד עורקי ישראל דופקים בארץ
הברוכה ההיא ותקותי חזקה כי העורק ההוא עוד ישוב יחיה
את כל העורקים והגידים הנלמתיים מצעד לעלמותינו היבשות ,
מעין החיים הלז עוד ישוב יסתפק על כל אפיקי בית ישרא אשר
חרו מיני חרב ויבשו למו " שמה הוצילוני רגלי כאילות . שכחתי
כמעט כי עיף אנכי כי כפות רגלי קלו כנשרי שמים וכנפי רוחי
וששוני נשאוני בין ארץ ושמים . במראה דמיוני נדמו לי גורת
חלקי האבנים כפניני קדש משתפכים על אדמת קדש אשר יבריקו
מגוש

מבגש אדמתה כאבני נזר המתנוסס' מטורי זהב המשובצים בתוכה ,
בנפש נשכר נשקתי פה אל פי רגביה . ודמעות עיני אשר ילאו
ממעייני לבבי הרטיבו את עפרה היבשה , ונמהלו עם הדמעות
הראשונים אשר עזבו על רגביה אבותיטו נוחי נפש הראשונים .
„האח“ ! אמרתי „במה איכף לה' ? מה אני ומה חיי כי הביאני
ה' עד הלום“ ?

ביום א' כ"ה ניסן בעלות המנחה נסעתי על החמור ירושלימה
בחברת אנשים יהודים מק"ק ספרדים . וכרוחב לבבי אשר
התענגתי בדרך הקדוש הזה . כן צרה עיני על מנוחתי לשבת
על החמור ובלבבי אמרתי „ מקום שדרכו זו כפות רגלי אבותיטו
נוחי נפש הקדושים אך יערב לי שבת על החמור ורגלי לא
תדרוכה עליה , הטוב אנכי ... מיעקב אביטו שנאמר
זו „וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם“ ? יעקב הלך ארצה בני
קדם ! ורגלי הלא יוליכוני ארצה בני ישראל והחמור ישאיני ? מדי
לכתי שאפתי את הרוח הנח הטשט סביבי והאוויר היקר המרחף
על פני בלמא שואף אלי מים . בידי קטפתי פרחים שונים ועשבים
אשר לא ראיתים עדנה בתו"ל ויהיו לי למשיבת לבב . הייתי
מאריך בכאן לכתוב את העונג הגמלא אשר מלאני בדרך הזה
אבל הפנינים אשר היו תחת רגלי . אבני החפץ הגשפכים למרצה
בדרך אשר הלכתי פלרו בעדי ויגדרו גם את עיטי . ולזאת יבואו
הדברים בקיצור היותר אפשרי .

הדרך אשר נעבור עליה רחבה בשמונה אמות ובשני צדיה
שני חרינים פמוקים על דמות ותואר דרכי
אירופא . אבל התאמר דרכי אירופא ממש ? לא ! כי בכל
זאת לא ראינו בכל הדרך שום עגלה עוזרות באשר לנו .
אך בכל מקום אשר אפנה לא נתראו לעיני אך שלשה
מינים נקובים . הגמל והחמור והערבי .

בבוא המרסה בהמש פליטו אפילה ישבתי על החמו' ואחרי עבור
תאי שעה באנו ראמלה שם בתיס ומלירות במבואות אפילות
ולרוח והחמו' אש' רכבתי פליו נטה מהדרך א המבואות ההמה כמו
ידעה

יִדְעָה שְׂרָוֵנִי לִהְפֹּשׁ שָׁם . וְאוֹלֵי שְׁלֹט פְּלִיָּה יֵד הַהַרְגֵּל . בְּבוֹאֵנוּ
 שָׁמָּה מֵלֵאנֹה הַמּוֹלֶה רַבָּה מִקּוֹל עֲרֻב־יִי' וְכִבּוּדָה רַבָּה . הַבִּעַה"צ הַיִּשִּׁיט
 לִי קֹאפֶמֶע וְנִרְגַּעְלָה כַּמִּשְׁמַט כְּבוֹדִי הַיִּשְׁמַעְלִים וְאִנְפֶּשׁ שָׁם . אַחֵר
 שְׁתֵּי שָׁעוֹת פִּגְעֵנוּ בַּעִיר תַּמְרָה (כֵּן הִגִּידוּ לִי הַחֲמֻרִים וְאוֹלֵי הָאֲמֹת
 אֲתָם אִם נֹאמַר שֶׁהוּא כֹפֵר תַּמְרָתָא הַנּוֹכֶרֶת בִּבְרָר פֶּרֶשָׁה ו') יוֹשֶׁבֶת
 עַל שֵׁן מִלֵּעַ מִזֶּקֶק בְּבִינָיִים נִחְמָדִים מַלְּבוֹשׁוֹת מִסְלָעֵי הָבֵר הַהוּא .
 וְאַחֲכֵי הַחֲלָנוּ לַעֲבוֹר וּלְהַגְשֵׁא עַל הָרִים רִמִּים וּמוֹלָקִים גִּבְחָם עַד
 לִב הַשָּׁמַיִם וְכוֹלֵם לֹא נִכְוֵנוּ מִעַפֵּר וְאִדְמָה אֶדְ סִלְעִים וְזֹרִים , וְאִף
 הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר עֲבָרְנוּ בּוֹ נִחְלָצָה מִבִּינֵיהֶם וּמַעֲיִין קָטָן הַנוֹזֵל לֹאֵט רֵאִיתִי
 נִשְׁקָף מֵאֲחֻתָּן הָהָרִים . לֹא רִחוּק מִשָּׁם בָּאֵנוּ לֵטַח — לֹא בַמְּלֹן
 אֶךְ בְּסוֹכֶת נָרִים הַפְּרוּשָׁה לְאוֹהֶל אֲשֶׁר שָׁם יָכִינוּ הָעֲרֻבִּיִּים אֶת
 כָּל מַטְעֲמֵיהֶם בִּקְוֹא וְנִרְגַּעְלָתָה לְקֹדֶם אֶת פְּנֵי הָאוֹרָחִים הַבָּאִים .
 וְאוֹנֵכִי לֹא אֲבִיתִי לֹא לְהַקְטִיר וְלֹא לִשְׂתוֹת בַּעֲת הָאֵלֶּה וּבַחֲרָתִי לִי
 יוֹתֵר לִשְׂוֹחַ עַל הַגִּלְגָּלִי חֲמֹד אֲשֶׁר בַּעֲמָק הָיָא בָּאֲתִי שָׁמָּה פִּגְעֵתִי
 הַמַּעֲיִין הַקָּטָן אֲשֶׁר רֵאִיתִיו בַּתְּחִלָּה וּרְחֵלָתִי מִמֶּנּוּ רָאִשִׁי וּפְנֵי ,
 עוֹד לֹא נִגְבּוּ רִסְיִי הַמַּעֲיִין אֲשֶׁר הִרְעִיבִתִּי בָּמוֹ אֶת בּוֹפִי וְהַחֲמֻרִים
 הַחֲלוּ לִנְסוֹעַ אֲשֶׁר ע"כ הוֹכֵרְתִי לְהַתְּפַלֵּל בַּדֶּרֶךְ . בְּרַעֲיוֹנוֹת נַעֲיָמוֹת
 הִלַּכְתִּי הֶלֶךְ וְקָרַב לְאִדְמַת עִיר הָאֱלֹקִים . וְשִׁינֵי סִלְעִים נוֹרָאִים
 בְּשִׁמְמַת עוֹלָם אֲשֶׁר עַל רֹאשָׁם הִפִּילוּ פַחַד נוֹרָא , וּמַעֲטִים הֵמָּה
 מֵאֵלָה אֲשֶׁר הִעֲלוּ נֹכַח וּפְרִי תַּנּוּכָה וְגַם אֲלֵנִי סֶרֶק לֹא גִבּוֹהִים
 בַּמְּקוֹמוֹת לֹא רִחוּקִים . הַסִּלְעִים הָאֵלֶּה הִלְכוּ עַד יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בַּעֲבוֹרָם
 נִתְּעַקְמָה הַדֶּרֶךְ כִּנְחָשׁ עֹקֵלְתָן וּבִחֲזָה מְקוֹמוֹת סִלְעִים נִפְרָדִים
 מוֹכְשִׁרִים לְכָל מֵלָאכָה לוֹ יִשְׁלֹטוּ בָּהֶם יְדֵי חֲרוּלִים :

מַחְזָה צִיּוֹן קִרִּית מוֹעֲדֵינוּ

הַשֵּׁמֶשׁ יֵאָחַד בְּגִבּוֹרָתָהּ וְתַעֲרֵר אֶת עֲזוֹן חֲמַתָּה בְּקוֹים שׁוֹרְפִים
 עַל פְּנֵי . לוֹלֵי עֲבִים קִלִּים אֲשֶׁר נִסְעוּ מִמֶּלֶךְ לֵנוּ ע"פ
 רִקִּיעַ הַשָּׁמַיִם מִלֵּךְ מִקּוֹם לְכִתִּינוּ . כִּמוֹ יֵאָבֹד לְהַתְּלוֹת לַחֲבֵרֵתֵנוּ .
 רוּחַ קָרָה וְנִחְמָדָה נִשָּׁב מִסְבִּיבוֹתֵינוּ , וַיִּפֹּק רֵטוֹן וְחֵן מֵאֲחֻתֵנוּ ,
 בְּלוֹיֵתוֹ

בליתו נהענו ערך חצי שעה עד בואינו להנפש מסביב לכפר
 „קוריעט אל ענאכ“ על שם הענבים הגדלים שמה, שם נשכ
 עלינו רוח קדים חרישית, ואנפש שם תחת רתם מלל אחד שח
 הצמרת מכבד פרוי אשר עליו. ואשבע שמה מעדנים מנעימות
 ריחו, עם הרעיון המתוק המתנוסס בחושי מוזכרון ציון ואהבת
 ירושלם, רעיוני גברו למאוד, מוזכרון מחמדי ציון אשר היו לה
 מימי קדם, עדי אשר לקחו את לבבי ואהי כאיש חולם חלום,
 הו! לא חלום היתה זאת לפני ארץ הרת — אבותינו, לא בחלום
 חשף ה' את עזו ואת זרוע תפארתו בזערי בת ציון, ולא בחזיון
 לילה נודע בארמונותיה למשגב, לא בחלום פרשו הכרוזים כנפים
 למרכבת אלקי יעקב, ולא בחזיון לילה אמר ה' לשכון בערפל
 בזבול המוכן לשבתו עולמים, אך בחלום יתראה לעיני איש נדהם
 אשר לא התרונן עוד מיין הסכלות וענני הדאגות אשר נסכו
 עליו פגעי זמנו מיום הולדו, לאיש אשר יעמיל עוד ביגיעת אף
 וזיעת נפש ויהי לו לשלל בהביאו ערך בטנו ומחית ביתו, הוא
 אשר יפג לו לבו, הוא אשר לא יאמין בהעונג הנפלא אשר מלא
 את אבותינו, האיש אשר רוח שכלו ונתה מעליו וילדי נכרים
 ורעיונות זרות לו ישפיקו הוא אשר יאמר לבני ציון: „מי ילד
 לי את אלה? ויבזה דרכיהם ונמוסיהם הטובים ויהיו לו לאנניס
 בצדהו, והאיש אשר בת תאוותו תהיה לו לאומנת ורוח השכלתו
 הזרה יקח למשענת הוא אשר יאמר: „אלה מי גדל“? הוא
 אשר יודע את ירושלים את תועבותיה והוא אשר יתברך בלבבו
 להכרית שאר ציון וזכרון ירושלים ולאמר אליה: „לא הכרתך!
 לא ידעתך! סורה מפה! וגם שמך לא תכתב לזכר דור אחרון“
 אך מי יתן את פי למאכף, למחנות ישראל, ולבבי לאבן השואבת
 אשר תמשוך את לבניהם עם לבבי יחד על שדי ציון ועל חרבות
 ירושלים, — אדמה — כי גם הם יחשובו כמוני היום — אם
 אך לא יביטו בפנים רעים על המקום ההוא אשר דמיונו כראי
 מלוטש לראות בו את תמונת עצמו וכמים הפונים לפנים — אשר
 אדמת ירושלים גם אחרי בלותה אין על עפר משלה, ואף

כי זקנא שוה היא להאזיל עליה יקר וגדולה .
עוד לא ^י עברו כשעות שתיים ומגדלי עיר האלקים נשקפו מול
ההר אשר אני עולה , מדי ראותי אותם עפף לעיני
פתאום ברכ אהבה אשר חדר את לבבי , ואמהר לרדת מן החמור
וקרעתי שמלתי , בחרדת קדש צעדתי עד עיר האלקים ובקרבי
התלקחו רעיונות שונות ומחולפות מן הקצה אל הקצה , אלה
העירו את אזני קול לללי שמע אשר פרטו עליהם ידי אדונינו
המלך , בצעדו על המקום ההוא בהעלותו את ארון אלקים
ירושלימה , ואלה העירו לעומתם ברכ חרבות השונות וכדורי
אש אשר פלחו האויבים ללב אבותינו וקול דמיהם נועקים
עוד מן האדמה ,

בזמן לא כביר באתי עד תומת העיר אשר עדנה מפקדים שם
שומרים להחומות לכל היום ולכל הלילה , אבל אינם עוד
אותם השומרים המזכירים את ה' , ואשר לא יתנו דמי לו , אך
נשקי קשת המה מבני קדר וערב , רוח חן ראיתי מפוזר מבינות
טורי הגזית המסודרים באורך החומה , ודי עונג ורלון שבעתי
מאת האויר הגח והללול המרחף עליהם , ומאת האדמה הקדושה
הרפודה מתחתיהם , לבבי התפלל על זרועות החן וההדר אשר
הושיעו החורבות הישנות הלא לקדם את פני , ודמיתי , אשר אם
לו תשא הארץ הזאת חן בעיני כל מתי תבל רק כחן ההוא אשר
הרהיבתי בו את עיני , היו כל דרכיה מסוקלים מאבני חןץ אם
כל איש ואיש מהם יקח אתו אך אבן אחד לזכרון , ובכל זאת הלא
עוד נשמע רגשות פועלי און אשר יאבדו למחוק את זכרה . הלא
יבשו כל נעוי לב אלה בהביטם על בולי עץ ופלחי—אבן ההמה ,
כי לא מחו עוד זכרון חיים , ומבין טורי שורותם תפוז עוד אהבת
בני בני , הכן יגמלו לאם אשר הרתה אותם ימים רבים בעונב ?
לאומנת אשר כלכלה אותם ונשאה אותם על זרועותיה ? ואם
בכל זאת לא ישרה היא בעיניהם , לא אתלונן בזה עליהם ולא
אוכח אתם — אך למה ירע עינם בצלה אשר ישאו אליה
נפשם ולבם , וישאו עוד את שמה היקר על שפתם ?

באתי העירה ואבקש לי מנוח על כל המשך אשר קויתי להיות פה אלל ידידי הישיש התמים במעשיו היקר ר' זאב דאקטער נ"י אשר גם א"א ז"ל התאכסן אללו בעת היותו בירושלים ת"ו, מנת הכבוד אשר אנוכי מחויב להאציל על הנכבד הזה ועל בני ביתו וביחוד על נכדו האברך המופלא ומופלג י"א מזה' יעקב אריה טור אשר עזרני בכל הנדרך לי בדברי מסעי זה והגדולות אשר עשה אתי להראות לי כל העתיקות והטשנות, אין פה המקום לתאר זאת, ואולם במכתב הבא כשאדבר מן „מחזה בני ציון" יפקד גם טוב לבכם, עם ברכותי הנאמנות אשר תברכם נפשי ולבבי, יתר מחזה הארץ והעיר הקדושה ההיא לא אביא כפי סדר המעשה והענין אשר זכיתי לפשות ולדעת, אך כפי סדר העיר וצנותיה אשר אוביל בה ובסביבותיה את הקורא היקר ואראיהו במראה דמיונו את כל מקומות אשר זכיתי ת"ל לראותם במראה עיני (כל המקומות הידועות רק במסורת אכתוב כפי המקובל, אם נאמנות הן או לא? לא לי לדעת, כי אני רק כותב לא חוקר):

בטרם בואינו אל קרית מלך רב המעטירה והגשגבה ההיא, (אשר לזאת יפדתי מקום מיוחד בשם „מחזה בני ציון"), נלך כעת לסובב את חומותיה ולהקיף את מגדליה כמו"ש בקבלה „סבו ציון והקיפו ספרו מגדליה שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון" ולזאת נחלק את ההיקף הלז לחמשה חלקים כפי מנין השערים אשר בתוכה.

(„שאו שערים ראשיכם והגשאו פתחי עולם"). (תהלים כ"ד)

השער הראשון הוא שער יפו :

הוא שער הגיא הנזכר בנחמיה (קפי"ג) ובלשון ערבית „באב אל חליל" (שער חביב מפני שדרך השער הזה נוסעים חברונה משכן האבות החביבים לפני המקום, פה קורא יקר אנהגך ממוץ

לחומת ירושלים לצד מערב, אך בטרם לכתינו במסלולינו זה
 נתבונן מעט על החומה עצמה ועל הבליטות המרובעות הבולטות
 מתוכה. על הרוב תחזיק החומה עשרים ושלש טורי גזית מסודרים
 זה על זה, בעלי אמה וחצי אורך ואמה רוחב, בהביטך עליה ממעל
 תראה כמו שלשה חומות קבועות וממוזרות זה אלל זה סובבות
 לפיך, החלונה גבוה מהתכונה, והפנימית נמוכה ממנה,
 ומדרגות ושלביבות אבן הולכות מזה לזה, עובי כל החומה ששה
 אמות באמת הבנין, והחלונה מחוטבה בבקעים וחריצים רבים
 על ראשה המסובבים על פני כולה, והם שיני החומה המחזיקים
 את הכדורי רובה וקנה משחית לעת מטא, הבליטות המה
 מגדלים קטנים ובם לשכות ותאים לציאי חיל ושלישיהם, בעברינו
 ללד מערב יפיע לעינינו מבצר קטן המתרוסס בשנים עשר טורי
 גזית מבררות במגרה המתנוססות ממעל להחומה, חריץ עמוק
 למאוד המלא בכפות שקמה השתול בתחתיתו ועומדים בעוקאי
 עליהם השנונות והחדות לתחוב בכף הנוגע בם יסוב יעבור
 את פני כל המגדל והעופל ההוא וגדר אבנים בגובה קומת איש
 סובב הולך עם החריץ מהעבר הזה, וללד מערב מקום אשר
 נלעד עתה תלך גם חומת העיר בין החריץ והמבצר, המבצר הזה
 נבנה זה לא כביר, אך היסוד אשר נראה בתחתיתו יהיה אבני
 גזית נושנים למאוד אבני שתי אמות ואבני שלש אורך ברוחב
 אמה לערך, וגובה הבנין הנוסף עליהם חמשה קומות לערך,
 בעבור זוקן היסוד ההוא אומרים עליו שהיה מגדל דוד ולדעת
 מהרי"ש יהיה „בית הגבורים" או „עלות הגשק" המוזכר בנחמיה
 שמו בל"ע „אל קאללע", במזרח המבצר מתוקן עוד מקוה מים
 ועליה אבן מרובע אשר נאמר ע"ז שממנה רחלה בת שבע.
מימינך במורד ההר נראה עמק משור אחד בפרי חטה
 ושעורה הוא העמק האקרא עמק גיחון ונמשך עד
 דרום הר ציון עד עמק רפאים ותולאותיו בנחל קדרון, בעמק
 ההוא נראה ברכה אשר תמו מימיה האקראת „ברכת שלמה"
 והיא „הברכה העשויה" הנזכרת בנחמיה והיא „הברכה העליונה"

לדעת מהרי"ם, שער נחמד בכפה עגולה עם אגן אבן אחד בצדו
 עומד לתולאת הצרכה ההיא, על ההר התלול המגביל לפניך מופיע
 ארמון רחב ידיים וכרס הדור עם בית הדמים אשר לוהט
 מונטיפיורי יל"ו, ממבצר הזה תפנה לצד דרום ותעבור במשעול
 נר אשר חומת העיר תגדרנו לשמאלך וגדר אבנים לימינך, הוא
 הגדר הסובב את קברות הנוצרים והישמעאלים על הר ציון.
 והיא הנתיב אשר תעלה בו ציונה, אחרי עברך בתוך כפה
 חלולה אשר על שער ציון תראה חצר מרוקף רחב ידיים המוביל
 אותך באולם אחד המשתרע מעשר על עשרים אמות, הנשען
 על שני עמודים בעלי אבן אחת האורקים קשתותיהם מתחת
 לכפתורי הכפות הנשאות עלימו, אל עשר חללי העמודים
 הנצבים במעבה כותלי האולם לארבעת רבעיהם. ארבע חלונות
 עם סריגי ברזל מאירות את האולם ההוא. שני פתחים נלד לפון
 הולכות אל היכל אחד, וכפתור אבן אחד נושא גולת הכותרת
 הנשען בקרן מערבית דרומית — אלל בית כניסתך אל האולם —
 על עמוד דק המתרום ממעקת ברזל מסורגת, מכסה את פני
 המעלות ושליכות השיש היוצרת כלולים לתוך מערה עמוקה אשר
 יתפללו בה הגלגלים והגסיכים הגדולים. ופותחת דלתותיה
 למערה פנימית ממנה למקום קברות אדונינו דהמע"ה ויתר
 המלכים. ועוד לא דרך איש במקום מנוחתם. חור נבוב אחד
 במזרח האולם מגיע ג"כ עד פני המערה הפנימית ההיא. ושם
 יתפללו אחינו בני ישראל וישפכו שיחם לה'.

ואם רטון לדעת את המקום המכוין לעומת הקברות
 בצמחם. אובילך קורא יקר עוד בגרם מעלות העולות
 לחדרי בית העליה. ושם תביט צירעה ירקרקת הפרוש על
 אבן חלולי אחד, הוא המקום המכוין כפי עדות הישמעאלים מול
 המקום הקדוש שרטון לדעתו. צפרודור זה החדר וכן למטה
 בהאולם שמות רבות אין ספורות לנו. המרוטות מידי האורחים
 המבקרים המקום הזה.

השער השני הוא שער ציון

ונפן מזה. ונלך עם חומת העיר. ותפגע קורא יקר בשער ציון ובל"ע, "באצ" אל דאהוד" (שער דוד) לא רחוק משם נפגע בבליטה אחת הנקראת ביהבנ"ם הרמב"ן. דלתה קבוע על חומת המגדל ההוא. ובתוכו שני חדרים בית ועליה. י"ד מעלות אבן יורדות אל העלי' וממנה עוד י"ד מעלות היורדות אל הבית ומשם תפנה ממקום האשפות אל מסלה צרה מלאת אבני נגף היורדות בין ההרים הרמים והקדושים ההם הוא הר ציון והר המוריה. אל מקום מעיין השלוח. ואל עמק קדרן, על שם הנחל אשר ירד בו בראשונה ורשומו נכר אף עתה כי כולו מלא חלוקי נחל לבנים. ועל פניך נשקף כפר, "סאלוואן" במורד הר הזיתים. שם תבוא אל ברכת הכובסים הוא "עין רובל" (עין תרגום יב"ע שמתרגם עין קדרא) שלשה שלבי אבן יורדות לה. וכפה חלולה מתנשאת על בנין קטן — הנפרץ בד' חלונות — מופיע לעבר דרומה. סמוך לה מעיין עמוק 122 רגל ומכוסה אבן. הוא המעיין הנקרא "בור יואב" בל"ע. בשוכניו נפגוש מעיין — כפר סאלוואן שואן בקול מימיו האדירים צמים זכים וצלולים המשקה את גנות הכפר. לא רחוק משם מקות ר' ישמעאל בהן גדול — כפי המקובל — נוצעת מתחת ללחיית סלע אחד אשר בירכתי הר ציון חמשה עשר מדרגות עם דפנות מהודרות — הנושאות בנין כפה הנשענת צמו — חלוצות מתוך צור החלמיש ההוא. רוחב הבנין שש אמות וגבהו שתי קומות לערך. ואל תוכו יורדים עוד על חמשה עשר מדרגות צנויות. מי המעיין ההוא צלולים ומלוחים מעט ולא יכזבו לעולם. הערבניים יוצילו המים ההם העירה, הקבלה מעידת שהוא: מי השלוח ההולך לאט. לא רחוק משם תפגוש בקבר ר' קלוגימוס בעל הגס וגל אבנים גדול נאסף שם על קברו עד היום ע"פ עוואתו שכל העובר עליו יזרוק עליו אבן עד משך מאה שנים. וזה לא כביר אשר נגמר המשך ההוא:

השער השלישי הוא שער האשפה :

מציון ר' קלונ'מוס נשוב אל המסלה הראשונה אל שער האשפה ובל"ע „באצ אל מזרביא". וכותלי הר הבית יופיעו לפניך והיכל ה' והדר גאוגו מתראה לעיניך . ארבע כותלים סובבים את מקום מקדש ה' ושנים מהם הם עצמם במקום תומות העיר . ונכרים הדברים שנבנו זה לא כביר ע"י בונה חומת העיר . זולת יסוד כותל המערבי נשאר מיתר מרבות בית אלקיט . עשרה טורי גזית . אבני שלשה אמות ואבני ארבע אמות אורך . ברומב שנים . וארבעה עשר שורות אבנים — לא גדולים — הוסיפו עליו בגבהו בזמן תוספת יתר הבניינים והמקדשים אשר הציבו . גבהו בס"ה שלשים אמה :

פה קורא יקר , הגה לך המקום אשר שאפת אליו כל רגעי ימך , הגה כלול כעת בהדרו למראה עימך ותוכל להתבונן אודותו בעינים חודרות , תחת אשר עד הגה לא ראיתו אך במראה דמיון אשר תמיד החבוננת אודותו , על מקום עמדתו , דמותו , וחמונתו , אשר מיד ה' השכיל על בוניו ועל מיסדיו , אך מה עבדל הוא ממה דמיון ממראה עינים אשר תראה עתה , כי האמנם שהטבת לראות את מדות אולמיו בחיו והנריו , אשר היה לפניו במקום הזה עוד לא תארתיו בחוור אשר תראת עתה , עוד לא מדות את האולמים והמקדשים הגאבים כעת ועוד לא פללת , כי במקום אשר התנשא האריאל ועיני כוהניו נפו למרום תחנשא עתה הבמה אשר מתחת הכפתור השחור , קורא יקר , אם תצור בה עיך לכל תזרומה כזרם מים כבירים , ואם איך רך הלבב אשר לא תוכל לעצור בעד רתיחת דמך בהביטך על המקום הזה , קומה נא ולכה אחרי אל שדה נופים אשר תוכל משם להביט על המקום הזה כעוב בעיך , הגה מקום אתך פה להביט את הדביר והארן , את המזבח ואת ההיכל , כסא ה' וכסא המלך , השערים הגושאים ראשיהם למך הכבוד , והעזרות הפוחחות לרחותיהם להנחן החוגג , פה הכהנים מנישים מנחה , ופה אנשי המעמד השופכים שיחם על זבחים אשר הועל לרצון , ידעתי כי תשאלני , אפה הם . אבל גם אנוכי ידעתי כי עיך כעת לא יראו תאומה מכל אשר אמרתי , אבל דע , כי לדעתי לא נעדר עתה דבר מכל אשר היה בבניט לפני . זולת השחית מעטה בחורת זאת העבודה לפי ענין טשאים . לפניו בבניט הועל השה כליל ותמים לפני ה' ודמו נשך בקרטה המזבח לרצון לפניו , בחורבט העול גם כן בני ישראל — לא שה — אך נפשות טהורות זכות ונקיות כליל על מזבח אמונתם , ודמם נשך , לא בקרטה המזבח , אך בקרטה כל מדרך כפות רגלם . ואף עתה אם כי ח"ל מלכי חסד תופפים עליט ושומרים אף שערות

ראשינו לכל יסל ארצה : לא ימלט בכל זאת מרובות אלפי ישראל אשר לפני לחם
 חבוא אמתם במזור אשר יציר אותם רישם ועמם כאשר אין לאל ידם לפרוש לחם
 לעולליהם . לא ימלט בכל זאת איזה בתי כנסיות השופכים שיחם מטרת לבם
 הקדש , הה : לו פלגי דמעות ישראל יציפו במקום אשר נפו מי הנשכים לפנים ולו
 לחם יספוף במקום שטפו דם הבחיים מרצפת העזרה עד מל קדרון אשר תראש
 אדמה כי לא נכון היה לקרותו „מל קדרון“ אך בשם „ים קדרון“ : ואדמה , כי
 אדק במשכתי זה גם כי לא אחש ברבבות אלפי ישראל אם אקח נא אותך קורא
 יקר , אך בהעיר אשר אנחט עטויקים בעת לרעה , הה : כמה לבבות נשברות
 חמא בחוכה , כמה אנשי מעמד תראה מזכירים את ה' בחורחם ועבודתם לכל היום
 ולכל הלילה , לפני חפץ ההמה לא יקרים המה כל כך בירושלים , כי ישפכו גם
 בראש כל חזנות , ולפעמים גם תאדם חפץ משחור , בעבור מה : אולי עוד לא
 ידעת קורא יקר , בעבור כי נפד עורם על עצמם , בעבור כי עוד לא אכלו לחם
 יום תמים , ובכל זאת שוקה נא בחזנות ירושלים אם לא תללנה אונך קולות ערבים
 ומחוקים אם בחורה . אם בחפלה , מבעלי חרסין ושיבות או חטקת של בית רבם
 אשר יאזו את דודיהם למלכס מלך הכבוד . ועוד זאת תשוב תחפלה כי בכל הלחץ
 והעני אשר תגיעם ומאותה הפרוסה אשר יושבו לחו אנשי חו"ל : עוד יפרסו מלחמם
 זה לרעב . ועוד יזרעו נדקה ותסד בכל החבורות הערובות לזה כאשר ידעתי . לכה
 נא אחי בעת אשר ישפכו דגשח שיחם במקומות הקדושים בעת אשר יספרו זרכי וזרכי
 עם צרת כלל אחיהם אשר בחו"ל אל חיק אחם רחל או אל כותל המערבי , הה : גם
 לב אבן , אדמה , כי יהיה למים , גם בחוכך קורא יקר יבוא רוח חדש ולב חדש כי
 ידעתי כי עוד לא טסית ' ועוד לא דמית כן בחו"ל ' הה זמן אכזר הה : העוד
 לא כילית בנו חיי פגעך , מדוע לא תאסוף את עברת חרוך , כמה מזבחות
 שרבו ועוד לא הקמט את מזבח שמיט , מדוע ביוחתי זה כמה אם לב נשבר
 אלקים לא יבזה , בכל זאת רוחי הרגעי , דומי , לאסי נא מעט , והבטי נא עיניך
 עוד הפעם על המקום הזה , וראי כי גם אל כביר , אל קנא , מושל הוא ברוחו
 טפה ומביט את כל אלה ולא יריע , ולא ירית , דומיה שוררת ברוחו , אף כי
 דממת מות מות שוררת בהכלו , דומי גם את והחילי לו , אם יחמהמה חכה כי
 חקתך לא חכרה :

עוד לבבך — אחי — נאנח בשברון מתנים בהביטך על שממות
 בית אלקינו תראה מעגד על ההר השני המופיע לעומתך אבני
 חפץ רבים הנוצצים ביפי זהרם מתוך ערמות ההר התלול הוא
 הוא **הר הזתים** , ואבניו המשובצים במלואותו הם ציוני
קברות ישראל . החן וההדר
 הפרוש על הציונים ההמה
 העינים אשר ראו בתי קברות בחוץ לארץ אשר דומית מות שוררת

בינינו . וחשכת כלמות עלינו , כל רואם יפחד למראה הדמיון
הטורא הקורא , פה מות כלמות ! לא כן פה על ההר הזה הוא
הקברות האחד הנושא את החן והגיל על ראשו כאותו החן אשר
היה לאנשים הגנוזים שם בעודם בחיים . ואנכי אקוה אי"ה
לשוב עמך בגן הקברות ההוא ולחלק כל ההר לחלקים רבים
ולקרוא בשם לכל הקדושים הטמונים שם כפי אשר ידעתי , יגיעה
רבה הי' לי ובמחיר — לא מעט — קניתי את הידיעה הזאת .
וימים רבים הלכתי שם בחברת אשכנזים וספרדים יודעים ומבינים
ואת כל אשר הי' בכחי ארכוס לפניך בחלק השני מספרי אשר
איחדנו לזה . ואתה קורא נעים קחה את המתת אשר אללתי
בעבורך ותברכני נפשך , גם הבנינים המומיעים לפניך **קבר**
זכריה , בית החפשיית , יד אבשלום ,
אבררם לך כולם בחלק הבא , וכעת נאחזו דרכנו לצד מזרח ללכת
עם כותלי הר הבית אשר הם גם כותלי חומת העיר במקום
הזה . סמוך לאותו כותל אשר נעבור , מקום קבורת הישמעאלים
ואנחנו נתרחק מעט מן הכותל כי לפי חשבון של ח"ק אמה על
ח"ק אמה הראוי למקום הר הבית יכלה מקומם מחוץ
להכותל הזה . מזה נראה שכל כותלי הר הבית (זולת כותל
המערבי אשר אמתותו נמסר בקבלה וגודל אבניו מעידים ג"כ
ע"ז) אך חדשים המה אשר נתוספו ע"י בוני הממשלה לא רחוק
משם תעבור מול שתי דלתות אטומות הנקראות שערי רחמים
וממולינו מופיע מקום הקברות אשר להנוצרים וגנות מפוארות .

השער הרביעי הוא שער אריה

נפלא וכלול בזה מיתר השערים אשר ראינו , שני אריות
אוחזי שושן מפותחות בעבר השער מזה ושתי אריות
אוחזי שושן בעבר מזה , מאותו השער נוכל להתקרב אל מקום
מקדש אל השער הצפוני הנקרא „קפונס“ , ומשם תפן עוד על
פני הר הזתים על מרומי ההר לא רחוק מכפר הנקרא „טור“ ,
במקום

במקום הנשקף לבנין הצרפתים ונבוא צנקים סלע חיא מערת
חגי זכריה ומלאכי ועל פתח המערה חילן מסובך רב הענפים
הנקרא בלשון חז"ל עוזרדין, ובלשון ערבי זעורר.
המערה אשר אראך כעת — קורא יקר — משונה תצננית
הוא מיתר הנערות והתמוטת אשר ביכלתך לצייר

ולדמות, הגה מערת קברות לפי הרושמים הנכרים עוד בה ולפי
הקבלה הידועה, אבל מעטים המה אף טירות השרים אשר יערכו
אליה בגדלה ויפי תוארה, גדלה עוד בלתי ידוע, ולפי הגשמע
עוד לא עבר איש — בצמות האלו — ע"פ כולה, כי שווקים
ורחובות שונות ומסובכות יתעו עיני מבקריה עדי לא ידעו מקום
שזם ממנה. הכל מעשה ידי אמן חצובה מלחית או מלחית סלע:
חור נבוצ ור כעין נקיקי סלע תאלץ אותך לשון ולחל על
ערמת העפר הצבור שמה לבא לתוכה, קיי אור מבריקים מתוך
חור הרובה אחת אשר ממעל להאיר לפניך את חשכת אולם
הקברות ההוא, כעצרך עוד איזה לעדים לפנים בחדר המערה
בלוית אור עשית מתפרדים שמה שלשה רחובות חדשים בעלי
ארבע אמות רוחב, בקומה חמש אמות לערך. הרחוב האחת
נכתך והשתיים לצדין, ואנחנו אם נבחר ללכת במשור תכלה
לכתינו בתוך חדר אחד אשר נבוא בו בעל שני כוכין והם
נבוצי קיר מחיצים מידי חרש אבן באורך שלש אמות על רוחב
אמה אשר הניחו שמה לפנים ארונות אבן כאותן הארונות הגמלא
עוד במערת בן כלבא שבו, או שנאמר שבויות המתים טמונות
שמה עוד מתחת בארץ, תצננית תצננית כפה חלקה וחלולה
וגובה כל טוך כאמה ושליש באמת הצנין.

משם אובילך — קורא יקר — ברחובות רחבי הידים אשר
ראיתם בתחלה. או הסמוך להם הנחשבים אחת לפנינו בעבור
כי מסתבכים אלה באלה, רחובות נאדרי היקר צנויות ומטותות
בשן הוא בכל פאר והדר אשר תלא כל לשון להביע, וכל לב
לדעת ערכם, ונאחזו לכתינו בצדינו השמאלי. ששה עשר
טכין תספור עד בואך לפרשת דרכים מקום אשר יבקעו שמה

רחובות ומסלות חדשות, אפנס ומעשיהם כאופן שראית בחמלה דומיה נוראה שוררה בחולות האלו ופחדת לעוד עוד הלאה . ורחב לבבך מעט בהגפסך מחוס השמש אשר הכית בהיותך עוד ממעל תחת כפת השמים . ואם נפשך לעבור עוד בנצורים ההמה יפתחו לפניך מסלות חדשות ועיניך תבטינה עוד משכנות מצטחים אשר להנחי נפש הדריס שמה והזהר אחי לבל תשכח אתה את חלקיך אשר בחיים , הגה הראיתך פה חדשות ונצורות אשר עוד לא פללת ועתה קומה וגשובה אל המקום אשר יודעתך בתחלה לראות מקום קבורת הנביאים „חגי זכריה ומלאכי“ גשובה בדרך בואינו , או אם רצונך נשׁוב על ידי המסלות הסמוכות אל המקום אשר הלכנו בו בתחלה , עדי אשר נפגע בהחדר בעל שני הכוכין אשר ראינוהו בתחלה העומד מול פתח המערה וגדע כי עוד לא תעינו בדרכינו זה , משם נפנה לימין ע"י רחובות חדשות הנבראות לעינינו ונפגע נכחינו בקיר אבן אשר יסגור את מהלכינו הישר ויראינו לפנות ללד ימין , ואנחנו — בכל זאת — נחפש במסך הקיר ההוא בעששית אשר לנו או נגשש באצבעותינו ונמלא חור נבוב בגובה הקיר אשר נפלה בו ונפגע בשלשה שלבי אבן העולות אל חדר בעל חמש כוכין אשר שם תודיע לנו הקבלה כי בתוכה טמונים הנביאים האלו .

בשובינו משם אל אור השמים נתרומם עוד בגובה ההר ההוא מול בניי הדוכסית הגרפתית ונגיע עד כפר

טור ושם קבר חולדה הנביאה . ועיין ספר תבואת הארץ שמכחיש זאת הקבלה , ומשם נחזור להתקרב אל חומות ירושלם אשר לפאת **צפון** , בצלע ההר ההוא עוד עלי זתים רבים , ושם בעמק קברות רבות מצעלי אמונות שונות .

ונפן עתה מול שער שכם ורגלינו ידרכו על שן סלע מזוק המשתרע באורך שלש מאות אמה ונפגע בלכתנו

בריכר מקורה ממולאת מים בלתי זכים ונפרצה לשתי פרעות וממנה ישקו הערביים את מקניהם וכמו אינו לעדים ממנה תפגע בתור אחד אשר הבקע תחת לחי מלוק אחד אשר תומת

העיר תלך עליו , מלאת אבני חזן ואשפתות המפיטות אי נקיון
לאפי כל עובר והוא המקום הנקרא בשם **מערת צדקיהו**
ואומרים שזולכת היא עד יריחו אך לפי האמת אין
לתת גבול למערות א"י אשר כמעט כולם אחוזים זה בזה .
גם במקום הזה עוד לא עבר איש ע"פ כולו . ורחובות וחולות
רבות נאדרי היקר בכל שכיות האמדה , עמודים ושדרות פתוחים
ולוירים יסובו בכל מקום לכתך במעבי האדמה אשר ותחת עיר
ירושלם תובב"א .

השער החמישי , שער שכם .

על שם שדרך שם עוזרים שכמה ובלשון ערבי „באב עמוד" ע"ש
העמודים הקטנים המופיעים ממעל להשער ההוא חרוטים מעשה
די אמן וכלולים למאוד בהדרת תבניות : ומפה קורא יקר
אובילך עוד במקומות חמודות אשר עיניך לא ראה כן מימין
ואודיעך חדשות ונעורות .

לא רחוק מהשער הזה בעברך במשעול אחד ער תפתח נכתך
דלת עץ אחת המובלת אותך בחצר רחב ידים : שתי גנות
נחמדות נטועות על מסד אחד המכונן מבוקי לרורות ננטיעות
רבות שונות למניהם : זית , ארז , רמון , תמר , ופרחים .
מפיקי הוד וריח לאפי כל עובר . מסילות צרות עוברות בתוכה
על פני הרצפה הלבנה הרפודה באורך כל החצר עד בואך אל
חוף היכל אחד משולש הזוית החצב משן מצוק מהר נשפה ותלול
אשר עליו כל עלי מגדים ובתוכו חצב ההיכל הזה בגובה ארבע
קומות בגודל ששים רגל . שני פלחי אבן כעין שני עמודים
החצובים מתוך אותו הסלע ישענו את תקרת הבית ההוא ויחזקו
ואור השמש מכה בו בצד בית כניסתו אשר כולו פרוץ : נפלא
יהיה הבנין הלז בעיניך אשר כולו מעשה מקשה בעל אבן אחד
הוא הבנין אשר תכניו הקבלה **חצר המטרה** ובית
ירמיהו המהפכת אשר כלאו בה את הנביא
לעבר ימין תצעד על מדרגת אבן , עדי תגיע לבור עמוקה

למאוד וגדלה — לפי דברת השוער — כגודל כל החצר ההוא
ואכן גדולה בעל שלש אמות ברוחב שתי אמות על פיה. ואל
חובו עוד אבן אחר עגול וחלול לתולדות המים, הוא הבאר
שאומרים שהורידו בה את ירמיהו.

מפה קורא יקר אויבילך בדרך שכס. ממול לכחך נשקף הר
לא גדול במראה לבנת השיבה הנקרא „שפך הדשן“ מפני
שאומרים שעליו שפכו את דשן המזבח.

משם נעלה על הר אחד תלול אשר חצר גדול חצוב בחוט ודרך
שלבי אבן ומעלות רבות ההולכים בין הצמית ההוא ובין כותל
חלוק אשר חצב ממנו חדר אל פתח הכותל ההוא ושמה תראה
את החצר ההוא בארבע דפנותיו כעין מגדל או מבצר חזק אשר
נקרא **מערות בן כדבא שבע** למולינו לצד מערב
שער אולם רחב ידיים ועל

המשקוף מעשה חרש אבן מפותח מקלעת מעשה שרשרות כעין
אופנים לצדך הימנית והשמאלית, וביניהם ציורי אשכולות ענב וטרורי
פרחים כולם תמונות נשגבות וציורים נפלאים. באותו האולם
תראה מנגד לצד דרום שליבות יורדות לחדר מרובע התבנית,
קרקעיתו בזקי צרורות ועפר אך רצפת אבן סובבת אלל הכותלים
ושתי פתחים בתוכו לשתי מערות פנימות לצד דרום, ולצד
מערב ומשם מתפרדים מערות לפנים ממערות וכפות וכוכין
בהמה כאותן הכוכין שזכרתי, אך רחבות מהם. וזה לא כביר
נטלו ילידי רצפת מתוכה ארוני אבן להביאן בבית האוסף ועצמות
רבות אשר נמצא שם ציוו לקברם.

בעברינו עוד נפגוש בזהים סלע אחד וחורבת בית רחב
ידיים משתרע בתחתיתו, אשר נאמר עליה שהתיה **בית**
התלמוד לר' יוחנן בן זבאי תבניתה
מרובע

עמודים היוצאים מפלגי האבן ההוא ועבים כשלש אמות לערך
כעין מלתחות ותיבות ארוכות חקוק בכותלים האנה צגבהן.
מלדי העמודים ולחוץ נהרס התקרה אשר על ראשה ונפל לארץ.

ל רחוק משם נפגוש עוד בשן סלע נורא ושלשה שליכות אבן יורדות לפניך אל אולם אחד בעל ששה אמות לערך ושם תרד אל מערה פנימית לפניס מכמה מערות אשר אבן גדול באמצעיתה עומד לציין מקום קברת **שמעון הצדיק** משם נחרחק עוד ללכת אל ציון שמואל

הנביא ובעברינו נפגוש שן סלע נורא מאוד ומערות רבות חקוקות בו ואנכי אובילך קורא יקר במערה אחת אשר עליה תעיד הקבלה שהיא מערת **סנהדרי גדולה**, אולם רחב ידים החלוצ משן הסלע

אותך דרך השער הנפלא אשר בו אל מערות וחדרים פנימים . תבנית פרחי חמד ופתוחי צינים מפותחים מעשה אמן שם על משקוף השער אשר מחוץ . ועל משקוף השער הפנימי שני טורי טוכין תראה בהיכל החילון סובבים בארבע פנותיו , הטורים העליונים מפותחים בעומק הכותל תחת שלשה הכפות המפותחות שם ששה כוכין לכל טור , ס"ה עשרים כוכין . ובמקום ארבע הכוכין הנשארים ירדו מדרגות ושליכות לנארי מערות אחרות , לצד המערבי סמוך למקום בו אינו יורדות שלש מעלות לאולם מרובע בעל שתי אמות המוציל אותך לאחר פנימי מונט בעל שבעה אמות וכוכין אין שם . ולצד דרום תרד אל מערה בעלת שלשה כפת הסוככות על תשעה כוכין . ולצד מזרח פתח ישר מכין מול מקום צואך למערה בעלת שלשה כפות אשר ארבע כוכין מוצבו מתוך כל אחד . וסוככות עוד על ארבע כוכין אשר תחת כל כפה למטה בארץ . לצד צפון נקיק צר ילך למערה בעלת שני כוכין לשני עבריה ושם פתח צר נכחינו מוליכה אותנו למערה אשר תחתיה בעלת שלש כפות רחבות לשלש עברי המערה : הכפה אשר ננגדינו סוככת על ארבע כוכין ואשר מהלך סוככות על שלשה כוכין ושתי כוכין בצדי הכותלים , סך מספר כל הכוכין אשר ראיתי , שבעים ושבעה :

במהלך תצי שעה משם דרך הרי נשפה ועמקים עמוקים מופיע לפנינו ארמון נעלה במרומי הר נשגב , ושם

קורא יקר אובילך באולם הבנוי לתפארת אשר גם טירות השרים
לא יערכו מול הדרו . בלכתך שמה דרך שער המזרח תצטור
תחת כפה עגולה ומחללות נקיות מוצעות תחת רגליך שתי חלונות
וחלון אחד על גביהם קבועות בגובה הכותל למעלה משלש
קומות להאיר את האולם הזה , צדדך על שלש מעלות אבן
תראה שלשה כפות אחוץ יד נשענות על ארבע עמודי אבן
הכלולות ציפין והדרן , תבנית שלש הכפות החלונות תבנית קשת
עגולה וישרה , והאמאפית זורקות ארבעה קשתות שוכבות על
ארבע העמודים ההמה . אבן גדול ומרובע באמצע ההיכל הזה
בובה האולם יותר מעשרים אמה ארכו ל"ב אמה ורחבו כ"ח
אמה לערך . נכתך שתי פתחים , הראשונה הולכת אל היכל בעל
עשר על עשרים בגובה שתי קומות וחלי ומעקת עץ מפוארה
תבדילנו לשנים ומהמעקה ולפנים תראה חדר בעל עשר על
חמש אמות וארון עץ בגובה קומת איש ומכסה בג חדור עליו
ופרוכת ירוקה תכסהו מלמעלה . ארכו שלשה אמות ושתי
שלשים ורחבו אמה ושתי שלשים הוא המקום אשר הקבלה תעיד
עליו שמכוון הוא מול קבר אדונינו הנביא שמואל : מהמעקה
ההיא לצד הפתח יש חור נבוב ברצפת הבית אשר על ידה תראה
גם רצפת המערה אשר הנביא טמון בתוכה . בהפתח השני
אשר ראית נכתך באולם תמצא ג"כ שני חדרים בנויים על אופן
ההיכל שהיינו בו . בהאולם על יד צית כניסתך לצד צפון עולות
ארבע עשר מעלות אבן אל חדרים קטנים הבנויים בצדי הכותלים
ועוד שלשה עשר שליבות שיש העולות אל חדרים שלישים ,
ומהם אל החדרים הרביעים אשר על גג ההיכל ההוא על ידי
שמונה מעלות אחרות , ושם שלבי אבן סובבים בעיגול הכפה
העליונה הסוככת על פני כל ההיכל ההוא . על ראשה תראה
את כל חוף הלכנון וחבל היס הגדול , גם את כל ככר הירדן
ויס המלח . לא רחוק משם מעיין אחד תחת צורי החלמים אשר
לרגלי ההר אשר יכונה „מקות חנה“ ועיין בס' תבואות הארץ
שמכחיש זה הקבלה לגמרי ואומר שמה שקורין המקום הזה

זל"ע **ראמע נאבי סמויל** הוא בטעות כי שמואל
נקבר בביתו ברמה אשר בהר אפרים
והמקום הזה הוא לפי דעתו עיר מצפה אשר לבנימין, מהמקום
הזה נסוב להמקום אשר היינו בו בתחלה לשער יפו, ולא נפגוש
שם בעתיקות כאלה אך גנות ובנינים אשר נבנו זה לא כביר
מידי הממשלות האדירות יר"ה.

מסע חברון קרית הארבע,

בבלותינו לסבוב את עיר הקודש וחומותיה, נאחו דרכנו
לעיר חברון העתיקה וצנותיה * גם בטרם אשר
שמנו את עין בקורתנו על עיר ירושלם עצמה כי נקוה ליחד
לזה חלק בפ"ע, ואובילך קורא יקר מדרך יפו אל הממלה
ההולכת בין בתי המחסה אשר להשר מונטיפיורי י"ו
ובין ברכת שלמה שהזכרתי ממנה למעלה, ואחר מהלך שעה מן
העיר נפגוש במקום מצבת **קבורת רחל אמנו** העומדת
בהמשור אשר בין שני הרים רמים
וגשאים, על ראש ההר אשר לימינך יעמוד לפניך עיר **אפרת**
ועל ראש ההר השני עיר **בית לחם**, כעת בנוי
על ציון קבורתה בנין הדור ע"י השר מונטיפיורי נ"י,
מלח אבן גדול הנטוח בסיד לבן על פי קבר הצדקת עומד שם
צלע הבנין ההוא, שמות רבות חרוט על האבן הזה לזכרון
מידי רבבות הנוסעים אשר שחרו את המקום ההוא, ובעבר
הציון המערבי פתוח מקום מתחת להרצפה אשר ממנו יקחו
הנוסעים את העפר.

משם נבוא לכפר „באראק" מצד מרובע בעל ארבע בליטות
או מגדלים קטנים לארבע פנותיו שם המעיין הגדול
השולח מימיו גם למקום מקדש דרך הצורות אשר מתחת לארץ
וסובב את דרום הר ציון ואת מזרחו עד בואו לבנין האכר"א,
ושם יוצא דרך קנה חלול באולם אחד אשר לבית המחמ"א.

ושולטן שאלית"ון תיקן את הנורות האלה, ואף השר מונטיפיורי יצ"ו תיקנם זה לא כביר אך שנהרסו מידי האכזרים מובילי' המיס למכור העירה, ולדעת הרב רי"ש המה נורות עתי מימות דהפ"ה ונזכר בס' שמואל "כל מכה יבואי ויגע בנזור" : **המעין** ההוא במערב המזכר, כולו מכוסה בבנין אבנים מלמעלה ונטות בסיד לבן ועל הבנין ההוא אופן אחד

השואב מים מן הבאר הבנוי שם, לנורי המעיין ההוא נמשכים לשלשה' ברכות מפוארות, אורך הבריכה הראשונה קפ"ט אמות לערך ורחבו מאה ושלש אמות : הבריכה השניה יושבת על נחית סלע וקטנה מעט מהראשונה : הבריכה השלישית מתרחה כמו חציבה מאבן אחת עם כל דפנותיה ומעלותיה נעלה ומפוארה ביפיה והדרה, ועד היום נפלא מלאכתה צעיני כל חכמי חרשים ארכה רמ"ב אמות לערך, ורחבה ז"ד אמות לערך. שלשים מעלות שיש לבנה יורדות אל תוכה משלשה רוחותיה מזרח דרום ומערב. ומעתה נוכל לשער אף גובה כותליה, שלשה אלטבאות אבן זה תחת זה האלכות וסובבות את דופני הבריכה ההיא, המים עמוקים למאוד והערביים רוחלים שם ויבטו בחוכה : **משם** נעבור עוד יותר משעה עד בואינו לכפר, "אלחול" מקום

קבורת **נתן הנביא**, וגד החוזה, ומשם נסע הלאה עדי

במקות בור עמוק היא הנקראת "מקות שרה אמו" הנובעת תחת שן סלע אחד ויורדים לתוכה ע"י שלשה מעלות אבן, עמקה כגובה איש והולכת מתחת הנזור ההוא ברומק הרבה מאד, לא רחוק משם, נטה מן הדרך מעט לצד דרום אל יסוד אחד הנקרא **אורל אברהם** שם תחזה קורא יקר את אשר לא

שורות אבנים זה ע"ג זה מונחים ליסוד אשר הגראה שהיה שם אורל שלם, גודל היסוד ההוא ששים על ששים אמות לערך. ואורך כל אבן מז' אמות עד ט' אמות, רחבם שתי אמות ועבים אמה לערך, אבני גזית חלקים סובבים צעיגול צפנת

לעזרבי' לפיני' אשר שם מקות מים עמוקה למאד וקו שמונה עשרה
 בחמה יסוב את העיגול ההוא, נפלא תהי' לפניך גודל האבני' אשר
 אין בכח אנוש לשאתם ולהניחם, לולי מוכנות החדשות הנעשות
 בזמנינו. ומה רחיה ברורה לבריאת וגבורת האנשים הראשונים
 משם נאחזו דרכנו חדרונה. שם בדרך חברון סמוך להעיר נפגע
 במערת **עתניאל בן קנו** ותלמידיו. סלע מולק אשר אולם
 אחד גבהו כחמשה אמות חלוצ בו.

מרוכב

מול פתח האולם יתראה חור אחד הנכנס לתוך חדר מרוכב ושגש
 כוכין שלש כוכין סובבים לכל שלשה עברי החדר וקבר עתניאל
 בן קנו בתוך אשר יורדים בו דרך מעלות אבן. כותל המפסיק בין
 כוך לכוך חצי אמה. רוחב הכוך אמה וחצי. וארכו שלשה אמות
 לערך. ועוד שלשה חורים נכנסים לשלשה מערות תפגוש בשוכך
 מן הקבר ההוא לשמאלך המערה הראשונה קבר ה' באמצע וכך
 ה' בלדו ורשתים הנותרים מלאות מים. משם יופיע לפניך שדה
 הקברות אשר ליהודים בחברון. האבנים והציונים בלתי מפותחים
 מאומה וכל הקברי' ידועים אך במסורת אשר יתבארו אי"ה בחלק
 השני כשנדבר מן קברות הר הזתים, בלעדינו עוד מול פני העיר
 נפגוש בחורבה ישנה וחדר פנימי בתוכו מקום אשר ספון שם
ישי אבי דוד בכרך בקרן דרומית מזרחית. ולדו בכותל
 הצפוני כוך אחד לקבר רות וקנתו. בלכתך עוד

יופיע לפניך שני כפהורים נשאים על שני המקדשים אשר להישמעאי'
 הבטים על מערת המכפלה: בללע ההר מקיפים אבנים מרובעים
 כבמה אחת הדורה וגשאה אשר אומרים עליה שהיא קבר עפרון
 והישמעאלים נוכדים אותו ומדליקין שם שמן. ומשם נרדה
 העירה ונפגוש בריכה מרובעת כלולה והדורה בגודל חמשים והמש
 אמות לערך. מימיה לגולים ועמוקה למאד ושצעה טורי אבן
 מתנשאים ממעל להמים היא הנקראת **בריכת דוד** ומשם
 נבא אל קבר **אבנר בן נר** אשר

מקומו לעזרבי' אחד, פלח אבן נטוח

שייך כעת

ומהויד לבן על דמות ציון רחל אמו עומד על קברו וארובה

אחת ממעל מאירה את האדר ההוא .

ועתה קורא יקר אנהגך אביאך אל מקום קברות אבותינו
מערת המכפלה . אשר לדקתם עוד תחיינו גם

בגלות החיל הזה . שם נבא בשער רחב

ידיים משובץ על המזוזות והמשקוף בשיש לבן ואדמדם . ומתוכו
נגיע אל כותל אחד אשר גבהו קרוב לעשרים ושמונה אמות כולו
אבני גזית אשר אורך כל אבן ד' או חמש אמות על רוחב שתיים
חור נבוב בכותל הזה אשר קרוב לו יתפללו הנוסעים באומרים . כי
מגיע עד חלל המערה . נפלאה לראות האבנים הגדולים האלה
המתרוממים בגובה הבנין הלו . אשר גם גדלם תמיד כי עושנים
המה למאד :

חתימה

הנני נפרד מאתכם קוראים אהובים ! והנני נפרד גם מהאדמה
אשר עליה שמתי דברתי . ואת ספרי ! הגה חקותיך על
כפים , ועל אדמת קדש הריתיך . ותקותי לחובצך מאד אך ראי
אשר לא נפרד מאהבך אהבת עולמים . הגה הנקתי רוח חן
על שפתיך ואשלחך לאור עולם נקי את את חן כיון במסתרי לבב
לבב ימוש זכרונה ממני לעולם , "אס" היתי לך לעינים והראיתיך
את האדמה למען תספר שמה בכל הארץ ומדותי בעבורך את כל
המקום אשר גזית משמה , היי גם לי לעינים להראני עוד
הפעם את כבוד אלקים ואת נוה :

ואתה ה' אלקים ! הגה הבאתי לך את ראשית פרי האדמה והנחתים
לפניך — מלכי ואלקי ! ועבדך הן מאז חן גם להשתחות לפני
היכל קדשך , אנא שמחני גם בטובך טובת עולמים על האדמה
וזכיני לשוב אליה . הה ! לא ככל הרים ראיתי את הררי קדש ,
למה יעבורון לפני הימים האלה ככל ? ולא בחלום חזיתי , למה
תדפקני תמונתה בחלום בחזיון הלילה , בעת אדר ממנה ! הגה
עוד אך רגעים ספורות לפני להביט אל היכל קדשך , חנני לבב
אספור שנים עד שובי אל נחלת גוייך — כי גם רגעים לשנים
לי יתשבו — עניי הן ראית , ועמלי הן ידעת , מאז אנכי בודד

וגודד , ומה קויתי ? להסתפח בנחלת עמך . . . למה על עני
לא תחוס ? אלא חנון חנני ! וחנן את אדמתך , ורחמיני ברחמך
על גוייך . אמן

עורני מתמהמה בארצות החיים ופני נשואות אל הקדש והמקדש
ישא לבבי תפלה וברכה עבור אדונתי אמי אשר אנכי מחויב
לכבדה כבוד אלקים גברת הנשים אשר ראתה בתריצות כפה
לפרנס כבוד אשה הוא א"א הצדיק נ"ע הכבודה מרת **פרומה**
ברודא תי' לאורך ימים ושנים ולראות טוב ילדיה
ואשרם אושר עולמים :

ומנת הכבוד הזה הנני מחויב להאציל בעד חותני היקר הגביר
המפו' מוה' **אהרון הרם** נר'ו וחותנתי המאושרה בגשים
מרת **חייא אסתר** יחיו עם ילדיהם וצאצאיהם לאוי'ו והנני
מתפלל מעמק לבבי — כתודה אשר אני מחויב
להם על טובת לבם ופרזונם אשר חשפו למולי — ועל הצלחתם
ואשרם כל הימים • **ובאחרונה** תתפלל נפשי העניה גם
עלי וע"ע אשר אזכה לבלות שנות יחד עסרעיתי
נות ביתי רבת החן והמעלה מרת **שינא** תי' ולגדל יחד את
צאצאינו היקרים לנו בבבת עינינו ולשבת באוהל התורה
והעבודה לפני ה' בארצות החיים בחפץ המתפלל בבקשת **ארץ**

מכתב הרב וכו' מו' יעקב ספיר נ"י בעהמ"ס אבן ספיר

יום הרביעי שנת תרל"א פה ירושלים תובצ"א

עתרת שלום ורצ ברכות , לאיש חמודות , יקר במעלות
ומדות , חכם בתורה ומשכיל ביראה , סופר ומליץ , חריף ושנון
כבוד מוהר"ר אריה לייב פרומקין יל'ו , יצרכך ה' בציון . וראה
בטוב ירושלים .

בברדתני ידיר יקר באבן שלמה ולדק אשר הקימות בהר הקדש
— מדי עלותך ליראות את פני הקדש ולהתקדש בקדושת
האה"ק — על אבן הזכרון הזה אשר קראת **אבן שמואל**
חרת צעט סופר מהיר מסעיך אלה , ועל כנפי
המליצה עפית לחוקק בצדק מראה עיניך עם רגשות לבבך בטוהר

נפש ורוח קדושה המפעמת ומחנכמת ברוח הכביר, לא
 אכבדך איש נכבד! על נכבדות מדברותיך. ולא אהללך יקר
 רוח! על יקרת אמרותיך. כי יודע כל מכיר ערכך כי איש
 חכם אתה וזרע קדש מחצבתך, מקום שיפול העץ — אביך הרב
 הצדיק אשר הכרנוהו פה בעודנו חי — שם יהי' פירותיו, כנפש
 האב — זכרו לברכה — כנפש הבן יקיר — זכרך לחיים! —
 אמנה בזאת נפלאת לנו אהבתך אשר אחד מאלף מלאנוך בין
 התרים ובאי האה"ק, אשר רובם אחרי הכנת התשוקה צעולם
 אהבה והתקדשות לבית אדם וחדר הורתם בטרם יבאו לראות
 האה"ק, ויהי אך כי צעדו רגליהם על אדמת הק", בעוד
 לא התרחלו רגליהם מאבק עפר אדמתם, בעוד לא התנקו
 ידיהם מחלאת טיט ארצם, רוח אחרת ילבשו ויהיו שקולים
 בעיניהם, יבוצו ליקחת אס' ואס על בניס יקגלו ויבוצו, וכמרגלי
 הארץ מאז ימצאו תאוים להוליא דבה על הארץ ועל יושביה
 גם יחד. כל עץ מאכל בעיניהם לשכים ופרי נחמד לפנייהם.
 כל איש ישר למסוכה, וטוב לחדק. גם כל חלקה טובה יכחיבו
 באבני מרמה להגיד גם למרחוק במכתבי עמל: כי ראו און בקרבה
 שוד וחמס ברחובותיה; ואתה בר הלבב! לא כן נתן לך ה'
 אלקיך, אתה הראת לדעת כי עלית לשם ה' אך למען טהר נפשך
 בחמרות בית ה', ונתקיים בך, "הבא לטהר מסעיין אותו
 וכדרך שבאת לראות ראית. וזכית שנפתחו לפניך שערי דעה
 והשכל לחזית בטעם ה' ולבקר בהיכלו בעין טוהר ולב קדוש
 ומכל אשר ראו עיניך והבין לבבך עשית למו משכיות כסף וחפוחי
 זהב וגם אבני חן היוכל לפניי'קדש. רגשות נפשך והגת רוחך
 כי טהורות וקדושות הנה. יעידון מעשיך אלה, יען כי לא רק
 יד המליצה והספרות אשר היתה עליך חזקה חרתו הדברים על
 לוח האבן הזאת. אבל גם ההרגשות והרעיונות אשר גברו מאד
 שטמו ועברו זעז אשר שמת פה לדומם, ואזנים לצומח. וכל
 החיים מדברים ועומדים ברומו של עולם גם כל הארץ היתה
 לפיך ככלה יפהפיה ביום כלולותיה כלה שעיניה יפות, כלה

לאה וחסודה ומוס אין זה : ולוא הצינו כל
 אחינו שגולה (וגם בא"י) על האה"ק בצינים האלה אשר
 חזית אתה ברוך ה' ! או עלו לשם ה' בלב טהור כאשר עלית
 אתה, טהר לב ! כי עתה לא רחקה ישועת ישראל .

ועתה לך בכתך זה אל החלק השני אשר בו רבות עמלת
 ויגעת וביוקר עמדה לך להעמיד מצבות עולם לכמ'מאות נפשות
 הצדיקים השוכנים בהר המשחה אשר גם בזה עוד לא קדמוך אדם
 להעלותם על ספר חקה איש איש על מקומו ומעלתו ומעשיו
 בקדש, דבר גדול עשית לתת שם ושארית לאנשי השם אשר
 כמעט אבד זכרם, והקימות מאמר החכם מכה"א בקהלת ד' ז'
 „ישבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים
 עדנה" שהוא כפול לשון פעמים וגם במק"א אמר הפכו, וי"ל
 במליצתו עפ"י שאמרו חז"ל צדיקים במיתתם נקראים חיים .
 ואמרו עוד אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה .
 ר"ל שממעט בתענוגי חיי עוה"ז . ולפ"ז הצדיקי' בחייהם הם כמתי'
 ובמיתתם הם חיים * וזהו וישבח אני את המתים — ובאזנה מהם
 אני מדבר באלו — שכבר מתו מן החיים — צדיקים שהמיתו
 חייהם בעודם חיים — אשר המה — מתים כאלו — חיים עדנה
 גם במיתתם : וגם אתה האריה ! החי ! הלבת נפשות חיים(ע"ד
 אין עושין נפשות לצדיקים) לעצמות החיים האלה : כי רוב או כל
 הצדיקים האלה הם אשר עזבו כל טוב חיי עוה"ז במו"ל ובא
 לשם ה' אלה מפסן וזלה מחימן וממזרח וממערב „ לבלות ימי
 חייהם על טובה ה' בחיי לער קשה ממות בשגם בימים הקדמונים
 אשר היו חייהם תלויות מנגד בכל רגע : ועליהם נאמר אדם כי
 ימות באוהל התורה והעבודה : תהא נצ"ה וזכרם לנצח יבורך
 וזאת ליקרא דשכבי וגם כל החיים יודוך ויברכוך * ואתה החוק
 במעוון תשכיל ותלליח בכל דרכך וה' הלקיך ירך כברכת ידיך
 מכיר ומוקיר יקרת פעולתך יעקב ספיר הלוי איש ירושלם

מכתם שיר ידידות

לידידי רע כאח לי איש חמודות ... מוהרא"ל פרומקין :
 קין לך כנור מערבים בבבל | בלה לבבך אל ארץ חפצת —
 אז גם הצור לאנס הפכת | אבניה רצית כאבני נזר ועטרת
 ולו תקרא בן חלקיה עמד לאבל | ואותם בעפרות זהב לא שבצת
 בדמעותך גם מדבר ציון הפרחת | רק בלב טהור לציון ביערת
 ולזאת אכבד לכבודך אף אני : דבק מאח 'א' טור

— הפרידה —

הנה אמרו חז"ל הנפטר מחברו אל יפטר אלא מתוך דבר
 הלכה שמתוך כך זוכרהו • (ברכות ל"א) אד אהבתך — ציון —
 נפלאה לי אשר אקוה לבלתי אשכחך לעולם כי אהבת עולם
 אהבתך — לזאת היפה לא נשאר לפניך להגיד בלב תמים
 את הקשה לפני למאד מאד ובאהת הנני מגיד •

כי קשה עלי פרידתך יקירתי !

אך למען יזכרוני האנשים האלו היושבים לפניך אוהבי וידידי
 הנני מניע צערם הפרד משעריך כנסן אחד מח"ת שלי במס'
 ברכות ד' י"ד רשי ד"ה וכו"ת בדלא מטי ו"ק אלמא מדמקדי' לעסוק
 בתורה כו' ועיין ברש"א וכו"ח את תמיהתם השלומה על שאינו
 מוכיח מתפלן ? ואף תירושו של הרב הרש"א עדיין ז"ע מנ"ל
 באמת לתרץ „וכו"ת „וכן „לאפ"קי דלמא כל קושיתו לא הוה אלא
 מתפלן ? והנ"ל ליישב לפי הצעת הש"א דרצו שמואל שוין בקורא
 דבר אחד מד"ת דיונא י"ח מדאורייתא • א"כ י"ל דמתפלן ל"ק
 כיון דכבר תני פרקן שוב לא בוי ק"ס אלא דרבנן ומש"ה קמקדים
 תפלן דאורייתא (עיין ר"פ אלו דצרים ועי' פר"ח הל' ק"ס) מש"ה
 מפרש דקמתמה באמת למה הקדים לעסוק בתורה אלמא מדמקדים
 כו' . ועתה היה בשלום , והיו בשלום כנפש דורש שלומך ושלומם

אר' ליב פרומקין

מנחת זכרון

מוזכרת אהבת ארץ הרת אבותינו :

לכבוד ...

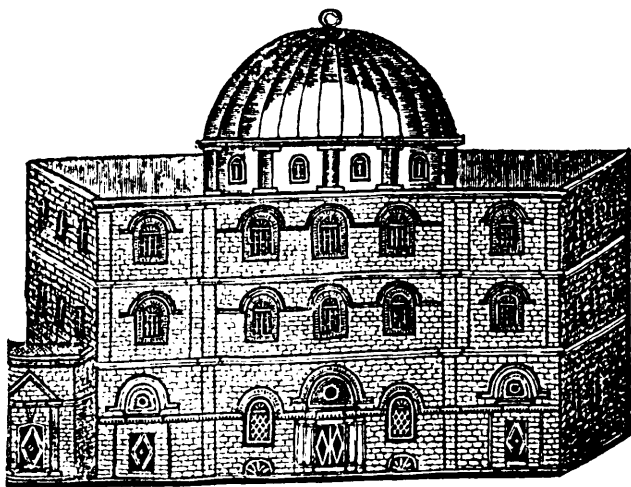
הנני מתכבד להקריב את ראשית פרי האדמה
אשר אריתי בהררי קודש וחקותים על לוח האבן
הזה לרצון על מזבח אהבתו הטהור כחפץ מוקירו
אוהב דבק מאח :

אריה ליב פרומקין

מודעה

בקרצ' הימים יוצא לאור אי"ה חלק השני מספרי מסע אבן
שמואל המכיל כתובי מחזות **הר הזיתים**
 ויעתיק קרוב לשלש מאות העתקות ליוני קצרות הגדולים
 אנשי השם אשר היו צק"ק ספרדים ואשכנזים יצ"ו בירושלם •
 משנות מאות הקודמים ומוסודרים **לארבעה טורי**
אבן ולשנים עשר חלקים •

למען ימצאו צנקל להדורש אחרם • וידבר שם על מנהגיהם בכלל
 ועל נפלאות מעשי הצדיקים נו"ל האלו בפרט • כפי הידיעה אשר
 העליתי אחרי הבקורת הרב מפי סופרים וספרים • ושמה ימצא
 הקורא את עדות הרבנים הבאונים יצ"ו אשר יעידו את אמתתם
 עם גדרם אשר יגדורו בעד כל החפץ לחזור ולהדפיס החלק ההוא
 או החלק הזה בלתי דעתי ורשותי ונוסף ע"ז אחי' אנוכי כמודיע
 או כמזהיר מלד חוקי הקיסר ירום הודו והוד מלכותו לנצח •

בית הכנסת תפארת ישראל